

OP Ryhmän osavuositiedot
1.1.–30.9.2016

OP Ryhmän osavuositiedot 1.1.–30.9.2016: Tulos ja uusien asiakkaiden määrän kasvu ennätystasolla

Tammi–syyskuun tulos ryhmän historian toiseksi paras, uusia asuntoluottoja nostettiin 11 % enemmän kuin vuotta aiemmin

- Tulos ennen veroja oli 921 miljoonaa euroa (926) ja kannattavuus strategian mukaisella tavoitetasolla.
- Heinä–syyskuun tulos ennen veroja, 306 miljoonaa euroa (299), oli ryhmän kaikkien aikojen paras kolmannen neljänneksen tulos.
- Korkokate kasvoi 4 % ja vakuutusKate 5 %, mutta nettopalkkiotuotot pienenivät 2 %. Kulut kasvoivat 3 % lähinnä kasvaneiden kehittämispanosten johdosta.
- Oma pääoma ylitti 10 miljardin euron tason.
- CET1-vakavaraisuus oli syyskuun lopussa 19,7 % (19,5). Euroopan pankkiviranomaisen stressitestissä ryhmän vakavaraisuus ylitti selvästi viranomaisten vähimmäisvaatimukset myös hyvin epäsuotuisassa toimintaympäristössä.
- Asunto- ja yritysluotot sekä talletukset kasvoivat vuodessa 5 %. Nostetut asuntoluotot kasvoivat 11 %.
- Vahinkovakuutuksen operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 86,5 (86,3). Maksutuotot kasvoivat 2 %.
- Varallisuudenhoidon hallinnoitavat varat kasvoivat 12 % vuotta aiemmasta.
- Vuoden 2016 tuloksen arvioidaan muodostuvan suuruusluokaltaan saman tasoiseksi kuin vuoden 2015 ennätystulos.

OP Ryhmälle 120 000 uutta pankkiasiakasta ja lähes 230 000 uutta omistaja-asiakasta

- OP Ryhmä sai uusia pankkiasiakkaita 120 000, eli 22 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Kasvu painottui toiselle ja kolmannelle vuosineljännekselle. Omistaja-asiakkaiden määrä nousi lähes 230 000:lla yli 1,7 miljoonaan.
- Uusia OP-bonuksia kertyi 154 miljoonaa euroa eli lähes 5 % enemmän kuin vuotta aiemmin.
- Poiketen toimialan yleisestä kehityksestä ryhmän asiakastytyvyisyys ja maine ovat parantuneet katsauskauden aikana julkistettujen tutkimusten mukaan (EPSI Ratingin Pankki ja rahoitus 2016 -tutkimus, T-median Luottamus & Maine -tutkimus).
- Ryhmälle vahvistettiin kesäkuussa vahvasti uudistava strategia. Uuden strategian toteutus on käynnistetty laajalla rintamalla. Katsauskaudella avattiin Tampereelle uusi Pohjola Sairaala. Strategisia tavoitteita täydennettiin syksyllä uudella asiakaskokemusmittarilla.

OP Ryhmän avainlukuja

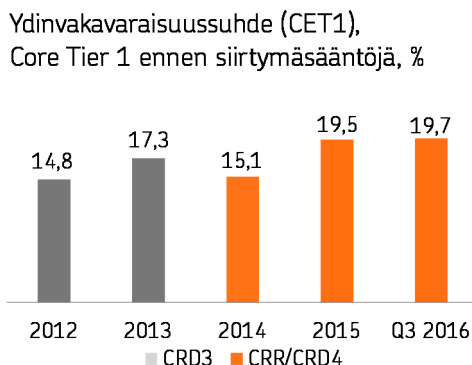
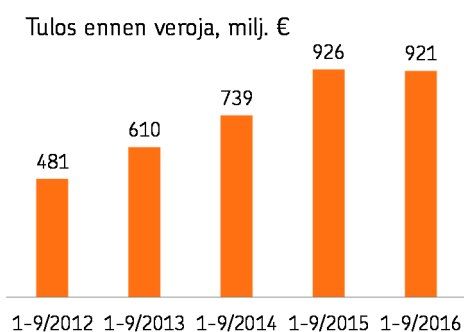
	1-9/2016	1-9/2015	Muutos, %	1-12/2015
Tulos ennen veroja, milj. €	921	926	-0,6	1 101
Pankkitoiminta	467	531	-12,0	642
Vahinkovakuutus	200	218	-8,5	259
Varallisuudenhoito	191	168	13,9	213
Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille	154	147	4,8	197
	30.9.2016	30.9.2015	Muutos, %	31.12.2015
CET1-vakavaraisuus, %	19,7	18,6	1,0*	19,5
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, % **	22,2	21,2	1,0*	21,5
Omien varojen suhde omien varojen vähimmäismäärään (Rava),% ***	164	180	-16*	191
Saamisten arvonalentumiset luotto- ja takauskannasta, %	0,06	0,08	0,0*	0,10
Pankki- ja vakuustoitominnan yhteiset asiakkaat (1 000)	1 720	1 637	5,1	1 656

Tuloksen vertailulukuna on käytetty vuoden 2015 vastaavien jaksojen lukuja. Tase- ja muiden poikkeileikkaustyyppisten erien vertailulukuna on käytetty lukua vuoden 2015 lopun tilanteesta, ellei toisin mainita.

* suhdeluvun muutos

** 12 kk liukuva, muutos suhdeluvun muutoksena

*** Rava-suhdeluku on laskettu Solvenssi II -siirtymäsäännöillä ja vertailutiedot on muutettu

Pääjohtaja Reijo Karhisen kommentit

Uuden strategiamme myötä rohkeasti uudistuvan OP Ryhmän taloudellinen peruskunto ja vetovoimaisuus yhteistyökumppanina ovat erinomaisella tasolla ja vahvistuvat edelleen. Olemme onnistuneet tekemään valintoja, joita asiakkaamme arvostavat. Tutkimustulokset osoittavat, että asiakastyytyväisyytemme on toimialan yleisestä linjasta poiketen parantunut, ja uusien asiakkaiden virta on ollut poikkeuksellisen vahvaa. Myös laajalti markkinoita nopeampi kasvu ja ennätystasolla jatkunut tuloskehitys kuuluvat selkeästi alkuvuoden onnistumisiimme.

Hyvää tuloskehitystämme tuki volyymikasvu ja sen myötä selvä korkokatteen kasvu. Samalla kulukehitys säilyi maltillisena, vaikka kasvatimme oleellisesti panostuksiamme tuote- ja palvelukehitykseen. Merkille pantavaa on edelleen luottotappioiden pieni määrä. Palkkiotuottojen kehitys jäi alkuvuonna vaisuksi.

Digitalisaation, uusien kilpailijoiden markkinoille tulon ja asiakaskäyttäytymisen voimakkaan muutoksen seurauksena finanssitoimiala on merkittävässä taitekohdassa. Meidän on OP Ryhmässä huolehdittava, että menestyksen hetkelläkään emme hidasta uudistumisen vauhtia. Vahvankin on nyt uudistuttava ja jopa radikaalit muutokset ovat välttämättömiä, kun sopeudutaan uuden arjen mukanaan tuomiin realiteetteihin.

Valintojamme ohjaa kesäkuussa vahvistettu uusi strategiamme. Sen toimeenpanoa edesauttaa vahva taloudellinen tilamme. Uudenlaisen monialaisen palveluyrityksen luominen vaatii merkittävästi uuden oppimista ja vanhasta luopumista kiihtyvään tahtiin. Ketteryyden parantaminen laajalla rintamalla, uuden ansainnan luominen disruptiivisessa markkinassa ja hintakilpailukyvyyn turvaaminen ovat suurimmat haasteemme.

Strategiamme keskiössä on asiakas. Asiakaskokemus ja sen jatkuva parantaminen on nostettu yhdeksi tärkeimmistä strategisista mittareistamme. Asiakkaan odotukset ja asiakaskäyttäytymisen muutos kirittävät meitä luomaan uusia, ymmärrettäviä palvelukokonaisuuksia yli toimialarajojen. Kun toimintaympäristö muuttuu ja maailma ympärillämme pirstaloituu, tarvitaan kokoavia voimia, jotka auttavat ihmisiä hallitsemaan arkeaan. Pohjola Sairaalan korkea asiakastyytyväisyys on osoitus siitä, miten palveluiden ja tuotteiden ennakkoluulottomalla yhdistelemisellä voidaan luoda ylivertainen asiakaskokemus.

Kohta 100-vuotias Suomi ansaitsee ja tarvitsee rohkeita edelläkävijöitä. Tulevaisuuden talouskasvu edellyttää investointeja, joita ei synny ilman uudistumista. Yhteiskunnan tehtävä on luoda uudistumista tukevat puitteet – vanhat eväät on pitkälti syöty. Suomen talous on jatkanut hidasta elpymistä, ja luottamus talouden näkymiin on hieman kohentunut. Talouspolitiikassa on jo edetty oikeaan suuntaan, mutta onko sittenkään riittävän nopeasti? Maailma muuttuu nyt sellaisella vauhdilla, jota nelivuotiseen hallitusohjelmaan perustuva ajattelu ei voi tunnistaa. Nyt tarvitaan yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla lisää ketteryyttä ja innovatiivista uudistumiskykyä. Digitaalisessa toimintaympäristössä Suomella on edellytykset kasvaa kokoansa suuremmaksi menestyjäksi.

OP Ryhmän osavuositiedot 1.1.–30.9.2016

Sisällysluettelo

Toimintaympäristö	4
Tulos ja tase.....	5
Keskeiset tapahtumat tammi–syyskuussa.....	7
Omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön menestyksen edistäminen.....	7
Vastuullisuus	8
Asiakkuudet ja asiakasedut.....	9
Monikanavaiset palvelut	9
Vakavaraisuus	10
Riskiasema	11
Luottoluokitukset	13
Segmenttien tulos.....	14
Pankkitoiminta.....	14
Vahinkovakuutus.....	16
Varallisuudenhoito.....	18
Muu toiminta.....	20
OP Ryhmän rakenteessa tapahtuneet muutokset	20
Henkilöstö ja palkitseminen	21
OP Osuuskunnan hallinto	21
Investoinnit ja palvelukehittäminen.....	21
Loppuvuoden näkymät.....	21
Tuloslaskelma	
Laaja tuloslaskelma	
Tase	
Oman pääoman muutoslaskelma	
Rahavirtalaskelma	
Segmenttiraportointi	
Liitetaulukot	

Toimintaympäristö

Maailmantalous kasvoi kolmannella vuosineljänneksellä edelleen verkkaisesti. Luottamusindikaattorit kohenivat ja Britannian EU-kansanäänestyksen aiheuttama epävarmuus rahoitusmarkkinoilla tasaantui katsauskauden lopulla. Brexit ja monet muut taloudelliset ja poliittiset riskit varjostavat kuitenkin yhä näkymiä. Euroalueen talouskasvu jatkui vaisuna. Inflaatio nousi hieman ja oli 0,4 prosenttia.

Euroopan keskuspankki jatkoi keväällä laajentamaansa arvopapereiden osto-ohjelmaa suunnitelmien mukaisesti. Syyskuussa keskuspankki ilmoitti selvittävänsä toimia ohjelman toteutumisen varmistamiseksi.

Markkinakorot laskivat edelleen hieman heinäkuussa Britannian kansanäänestyksen jälkeen. Alimmillaan korot olivat syyskuun lopulla, jolloin Suomen valtion 10 vuoden lainan tuottovaade kävi negatiivisena.

Suomen talous kasvoi edelleen hitaasti kotimarkkinoiden vetämänä. Rakentaminen jatkui pirteänä, ja vähittäiskaupan myynti lisääntyi. Investointeja on nostanut etenkin rakentamisen vahva kasvu kuluvana vuonna. Työttömyys laski edelleen, ja kotitalouksien luottamus koheni. Vienti jatkui heikkona. Teollisuuden luottamus kuitenkin vahvistui.

Euroalueen talous kasvaa lähitulevaisuudessa edelleen vakaasti mutta verkkaisesti. Inflaatio nousee hieman. Suomen talous elpyy lähiaikoina hitaasti kotimarkkinoiden tukemana. Euroopan keskuspankki jatkaa elvyttävää politiikkaansa, ja korkoympäristö säilyy poikkeuksellisen matalana. Monet taloudelliset ja poliittiset riskit varjostavat yhä näkymiä.

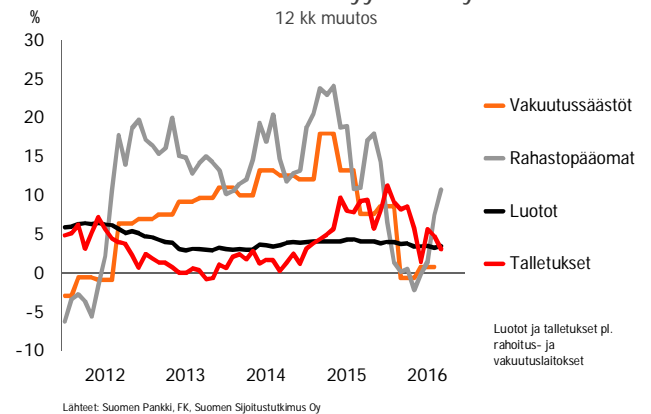
Kotitalouksien luottokanta kasvoi kolmannella neljänneksellä 2,8 prosenttia, erityisesti asuntolainoja nostettiin viime vuotta vilkkaammin. Yritysten ja asuntoyhteisöjen luottokanta kasvoi 4,5 prosenttia vuoden takaisesta. Pankkibarometrin mukaan sekä kotitalous- että yritysluottojen loppuvuoden kysynnän odotetaan vilkastuvan viime vuodesta.

Talletuskannan vuosikasvu hidastui 3,1 prosenttiin kolmannella neljänneksellä. Erityisesti julkisyhteisö- ja yritystalletusten kasvu supistui. Kotitaloustalletukset lisääntyivät 3,8 prosenttia viime vuodesta, kannan vuosikasvu piristyi selvästi kolmannella neljänneksellä.

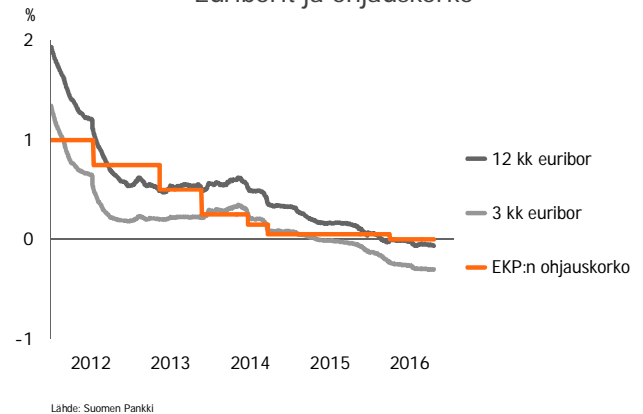
Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen arvo nousi kolmannella neljänneksellä 5,5 prosenttia 102,6 miljardiin euroon, joka on uusi kaikkien aikojen ennätys. Kolmannes arvon noususta on peräisin nettomerkinnoista, ja loppu on seurausta suotuisasta markkinakehityksestä. Henkivakuutusten myynti on piristynyt, mutta heikon alkuvuoden seurauksena tammi–syyskuun maksutulo on edelleen 32 prosenttia edellisvuotta alemmalla tasolla.

Vahinkovakuutuksen maksutulo kasvoi tammi–syyskuussa 0,7 prosenttia. Alkuvuoden aikana heikosti kehittynyt lakisääteisten tapaturmavakuutusten myynti piristyi kesällä. Toisaalta myös korvauksia on maksettu edellisvuotta enemmän.

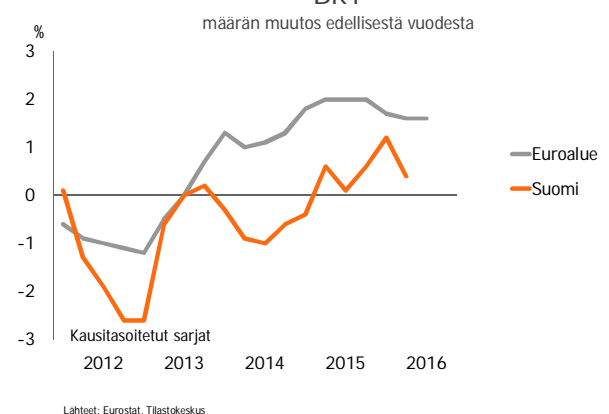
Finanssialan volyymikehitys

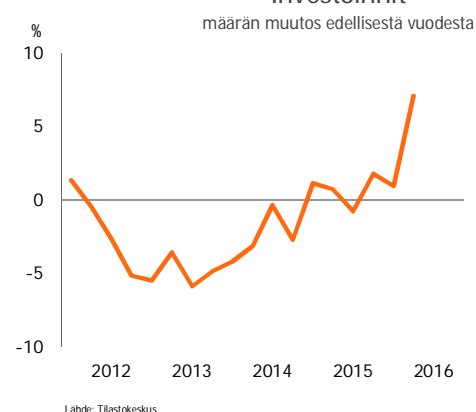
Euriborit ja ohjaukorko

BKT

Investoinnit

Tulos ja tase

Tulosanalyysi, milj. €	1–9/2016	1–9/2015	Muutos, %	7–9/2016	7–9/2015	Muutos, %	1–12/2015
Tulos ennen veroja	921	926	-0,6	306	299	2,4	1 101
Pankkitoiminta	467	531	-12,0	172	174	-1,2	642
Vahinkovakuutus	200	218	-8,5	83	74	11,5	259
Varallisuudenhoito	191	168	13,9	50	40	25,0	213
Muu toiminta	63	16		1	11	-92,2	-13
Tuotot							
Korkokate	799	767	4,2	271	256	5,9	1 026
Vakuutuskatte	418	399	5,1	149	140	6,8	527
Nettopalkkiotuotot	637	652	-2,3	200	205	-2,3	855
Sijoitustoiminnan nettotuotot	282	368	-23,5	99	79	25,2	432
Liiketoiminnan muut tuotot	104	33		11	8	26,2	46
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta	5	6	-11,8	2	2	-11,9	9
Tuotot yhteensä	2 245	2 225	1,0	732	690	6,0	2 894
Kulut							
Henkilöstökulut	563	573	-1,8	167	172	-2,6	781
Poistot ja arvonalentumiset	116	120	-3,4	41	38	8,6	162
Liiketoiminnan muut kulut	458	411	11,3	152	121	25,8	577
Kulut yhteensä	1 136	1 105	2,9	361	331	9,1	1 520
Saamisten arvonalentumiset	36	47	-23,9	12	10	23,2	78
Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille	154	147	4,8	52	50	5,0	197

Taseen avainlukuja, milj. €	30.9.2016	31.12.2015	Muutos, %
Saamiset asiakkailta	77 846	75 192	3,5
Sijoitusomaisuus	26 157	20 784	25,9
Velat asiakkaille	59 636	58 220	2,4
Vakuutusvelka	11 070	7 705	43,7
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	29 072	27 706	4,9
Oma pääoma	10 073	9 324	8,0
Tase yhteensä	134 264	125 145	7,3

Tammi–syyskuu

OP Ryhmän tulos ennen veroja oli 921 miljoonaa euroa (926) eli historian toiseksi paras tammi–syyskuun tulos. Vertailukaudella ryhmä teki historiansa parhaimman tammi–syyskuun tuloksen.

Korkokate kasvoi 4,2 prosenttia 799 miljoonaan euroon, ja vakuutusgate kasvoi 5,1 prosenttia 418 miljoonaan euroon. Nettopalkkiotuotot vähenivät 2,3 prosenttia 637 miljoonaan euroon. Nettopalkkiotuottojen supistumiseen vaikuttivat arvopapereiden välityspalkkioiden vähentyminen #Suominousuun-hankkeeseen kuuluvan Sijoita Suomeen - avauksen myötä 4 miljoonaa euroa sekä palkkiokulujen 7 miljoonan euron kasvu.

Sijoitustoiminnan nettotuotot supistuivat 23,5 prosenttia 282 miljoonaan euroon. Myytävissä olevien varojen nettotuottojen supistumiseen vaikuttivat oman pääoman ehtoisten instrumenttien laskeneet tuotot ja arvonalentumiset. Henkivakuutuksen käypään arvoon arvostettavien saamistodistusten tuottoja kasvatti OP Ryhmään vuoden 2015 lopussa Suomi-yhtiöltä siirtynyt yksilöllinen henkivakuutuskantra. Arvopaperikaupan nettotuottoja laskivat markkinamuutoksista johtuvat johdannaisten luotto- ja vastapuoliriskin negatiiviset arvomuutokset. Henkivakuutuksen vakuutusvelan korkoriskin suojaaminen korkojohdannaisilla kasvatti johdannaistuottoja.

Liiketoiminnan muut tuotot kasvoivat vertailukaudesta 71 miljoonaa euroa 104 miljoonaan euroon. Kasvu aiheutui Visa Europe Ltd:n myynnistä kirjattuna 71 miljoonan euron kertaluonteisesta tuotosta.

Ryhmän kulut kasvoivat 2,9 prosenttia 1 136 miljoonaan euroon. Ryhmän merkittävät panostukset palveluiden kehittämiseen kasvattivat liiketoiminnan muita kuluja 40 miljoonaa euroa. Kehittämisen kulut olivat yhteensä 96 miljoonaa euroa.

Vertailukaudella henkilöstökuluihin tehtiin keskusyhteisökonsernin uudelleenjärjestelyihin liittyen 9 miljoonan euron kertaluonteinen kuluvaraus. Lisäksi vertailukaudella liiketoiminnan muihin kuluihin kirjattiin ryhmän sisäisiin omistusjärjestelyihin ja Vallilan toimitilojen uudelleenrakentamiseen liittyvät kertaluonteiset kuluerät, jotka olivat yhteensä 18 miljoonaa euroa.

Tulosta heikentäviä, eri tuloslaskelmaeriin kohdistuneita arvonalentumisia kirjattiin yhteensä 84 miljoonaa euroa (73), joista 36 miljoonaa euroa (47) kirjattiin luotoista ja muista saamisista. Nettomääräiset arvonalentumiset luotoista ja muista saamisista olivat erittäin matalalla 0,06 prosentin tasolla (0,08) luotto- ja takauskannasta.

Ryhmän katsauskauden tuloverot ennen laskennallisten verojen muutosta olivat 183 miljoonaa euroa (215). Efektiivinen verokanta oli 19,8 prosenttia (23,2). Vertailukaudella verokantaa kasvattivat OP Ryhmän sisäisistä kaupoista syntyneet luovutusvoittoverot.

Ryhmän oma pääoma kasvoi 8,0 prosenttia ja ylitti 10 miljardin euron tason. Omaa pääomaa kasvatti ryhmän tulos. Katsauskauden lopussa omaan pääomaan sisältyi Tuotto-osuuksia 2,6 miljardia euroa (2,5), josta irtisanottujen Tuotto-

osuuksien osuus oli 0,2 miljardia euroa (0,3). Käyvän arvon rahasto kasvoi 169 miljoonaa euroa 411 miljoonaan euroon.

Heinä–syyskuu

Kolmannen vuosineljänneksen tulos ennen veroja oli 306 miljoonaa euroa (299). Kolmannen vuosineljänneksen tulos oli ryhmän historian paras kolmannen vuosineljänneksen tulos. Kolmannen vuosineljänneksen tuloskehitystä tukivat erityisesti korkokatteen ja vakuutuskatteen vahvistuminen sekä sijoitustoiminnan nettotuottojen kasvaminen. Sijoitustoiminnan nettotuottoja kasvattivat vertailukaudesta arvopaperikaupan nettotuotot.

Kulut kasvoivat vertailukaudesta 9,1 prosenttia 361 miljoonaan euroon hallintokulujen ja ICT-kulujen kasvettua.

OP Ryhmän strategia

OP Ryhmän keskusyhteisön hallintoneuvosto vahvisti kesäkuussa OP Ryhmän strategian ja ryhmätasoiset strategiset tavoitteet. Uuden strategian mukaisesti OP Ryhmän tavoitteena on muuttua asteittain puhtaasta finanssitoimijasta digitaalisen ajan monialaiseksi palveluyritykseksi, jolla on vahva finanssiosaaminen. Strategiassa korostuu asiakaskokemuksen kehittäminen palveluita ja toimintoja digitalisoimalla.

Liiketoimintaa laajennetaan ensimmäisessä vaiheessa kasvattamalla muun muassa terveys- ja hyvinvointiliiketoimintaa. OP Ryhmä aikoo tulevina vuosina rakentaa terveys- ja hyvinvointipalveluista neljännen liiketoiminta-alueen pankki-, vahinkovakuutus ja varallisuudenhoitoliiketoimintojen rinnalle.

OP Ryhmä on käynnistänyt mittavan kehitysohjelman, jolla ryhmän palveluiden digitalisoitumista vauhditetaan. Strategia viedään käytäntöön 15 eri strategisen kehitysohjelman kautta. Kehitysinvestointeja kasvatetaan lähivuosina 300–400 miljoonan euron vuositasolle. Liiketoiminnan uudistamisen ja toiminnan tehostamisen edellyttämät investoinnit lisäävät ryhmän kuluja ja heikentävät kannattavuutta ennen kuin niiden hyödyt realisoituvat taloudellisten tunnuslukujen parantumisena.

Kesäkuussa asetettiin OP Ryhmän strategian numeeriset tavoitteet vakavaraisuudelle (CET1), kannattavuudelle (taloudellisen pääomavaateen tuotto), tehokkuudelle (nykyluottoiminnan kulut) sekä omistaja-asiakkaiden määrän kasvulle.

Strategiset tavoitteet täydentyivät syksyllä 2016 uudella asiakaskokemusmittarilla, joka pohjautuu asiakkaiden suosittelemuutta mittaavaan Net Promoter Score (NPS) - lukuun. Uusi asiakaskokemusmittari on kaksiosainen ja koostuu bränditason NPS-tavoitteesta (25) ja kohtaamistason NPS-tavoitteesta (70, yli ajan 90). Bränditason NPS-luvulla mitataan asiakkaiden kokemusta OPsta ylätasolla. Kohtaamistason NPS-luvulla tutkitaan, millaisen asiakaskokemuksen OP onnistuu tuottamaan yksittäisissä asiakaskohtauksissa kaikissa kanavissa.

OP Ryhmän numeeriset tavoitteet	30.9.2016	Tavoite
CET1-vakavaraisuus, %	19,7	22
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, % (12 kk liukuva)	22,2	22
Nykyliiketoiminnan kulut (12 kk liukuva), milj. €	1 526	Kulutaso 2019 alle 2015 tason (1520)
Omistaja-asiakkaat, miljoonaa	1,7	2,1 (2019)
Asiakaskokemus, NPS (-100-+100)		
Bränditaso	15	25
Kohtaamistaso	52	70, yli ajan 90

Keskeiset tapahtumat tammi–syyskuussa

Visa Inc:n ostotarjous Visa Europe Ltd:n ostosta

OP Osuuskunnan johtokunta hyväksyi tammikuussa osaltaan Visa Inc:n marraskuussa 2015 tekemän ostotarjouksen Visa Europe Ltd:n ostosta. OP Ryhmä kirjasi kaupasta noin 71 miljoonan euron kertaluonteiset tuotot toisen vuosineljänneksen tulokseen.

Suomi-yhtiön yksilöllisen eläkevakuutuskannan luovuttaminen

OP Ryhmä ja Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi sopivat 17.3.2016 Suomi-yhtiön yksilöllisen eläkevakuutuskannan luovuttamisesta OP-Henkivakuutus Oy:lle. Kanta yhdisteltiin OP Ryhmään 30.9.2016. Yhdistelyllä ei tule vallitsevassa markkinatilanteessa olemaan merkittävää vaikutusta ryhmän vuoden 2016 tulokseen. Suomi-yhtiön yksilöllinen eläkevakuutuskanta muodostuu vajaasta 38 000 vakuutusmaksusta, ja vakuutuskannan koko on noin 3,2 miljardia euroa.

EKP:n kohdennettu rahoitusoperaatio TLTRO-II

EKP tarjoaa euroalueen luottolaitoksille neljä kohdennettua neljän vuoden mittaista pitempiaikaista rahoitusoperaatiota (TLTRO-II), joilla se pyrkii ensisijaisesti tukemaan kasvua.

Pankit voivat lainata TLTRO-II-operaatioista määrän, joka vastaa enintään 30 prosenttia niiden vuoden 2016 tammikuun lopun lainakannasta euroalueen yrityksille ja kotitalouksille lukuun ottamatta kotitalouksien asuntolainoja. Ylläpitääkseen vahvaa kasvua OP Ryhmä osallistui kesä- ja syyskuun TLTRO-II-operaatioihin yhteensä 2 miljardilla eurolla.

Euroopan pankkiviranomaisen stressitestit

Euroopan pankkiviranomaisen toteuttamassa stressitestissä OP Ryhmän vakavaraisuus säilyi vahvana ja ylitti vakavaraisuuden vähimmäistason myös hyvin epäsuotuisan skenaarion toimintaympäristössä. Stressitestin tulokset julkistettiin heinäkuussa 2016.

Perusskenaariossa, jossa toimintaympäristö säilyisi nykyisen kaltaisena, OP Ryhmän CET1-vakavaraisuus vahvistuisi entisestään ja olisi vuonna 2018 21,2 prosenttia. Epäsuotuisassa skenaarissa vakavaraisuutta kuormittaisivat korkokatteen lasku sekä merkittävät arvonalentumiset, jolloin CET1-vakavaraisuus laskisi 14,9 prosenttiin vuonna 2018, mutta säilyisi edelleen selvästi vakavaraisuuden minimitasojen yläpuolella.

Finanssialan keskusliitosta irtautuminen

OP Osuuskunnan hallintoneuvosto päätti 28.9. että OP Ryhmä irtautuu Finanssialan keskusliiton (FK) toiminnasta ja hakee jäsenyyttä Palvelualojen työnantajat Paltasta. OP Ryhmä vahvistaa omaa edunvalvontaansa. Irtautumisen jälkeenkin OP jatkaa FK:n kanssa erillisiin sopimuksiin perustuvaa maksuliikealueen yhteistyötä.

Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityspyyntö

OP Ryhmä on toimittanut vastauksensa Kilpailu- ja kuluttajavirastolta vuonna 2015 saatuun selvityspyyntöön. Viranomaiset selvittävät OP Ryhmän markkina-asemaa vähittäispankkipalveluissa ja vahinkovakuutuslaitosten hinnoittelua. Asia on edelleen viranomais selvityksessä.

Omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön menestyksen edistäminen

OP Ryhmän toiminta perustuu osuustoiminnallisiin arvoihin, vahvaan vakavaraisuuteen, osaavaan riskienhallintaan ja asiakkaiden kunnioittamiseen. Ryhmän arvoja ovat ihmisläheisyys, vastuullisuus ja yhdessä menestyminen. OP Ryhmän perustehtävänä on luoda vahvan vakavaraisuutensa ja tehokkuutensa avulla kestävää taloudellista menestystä, turvallisuutta ja hyvinvointia omistaja-asiakkailleen ja toimintaympäristölle.

Osuustoiminnallisena yrityksenä OP Ryhmän toimintaa ohjaa kaksoisrooli. Liiketoiminnallisessa roolissa ryhmä tarjoaa asiakkaille kilpailukykyisiä tuotteita ja palveluita sekä huolehtii toimintansa kannattavuudesta. Toisaalta yhteisöllisessä roolissa OP Ryhmän tehtävä on edistää asiakkaidensa hyvinvointia ja turvallisuutta myös laajemmin ja pitkäjänteisemmin toimintaympäristössä. Ryhmän menestystä mitataan molemmissa rooleissa onnistumisella.

Tammi–syyskuu

Vuosi 2016 on toinen kokonainen toimintavuosi sen jälkeen, kun OP Ryhmä teki paluunsa juurilleen kokonaan asiakkaidensa omistamaksi finanssiryhmäksi. Paluu osuustoiminnalliselle pohjalle on merkinnyt myös ryhmän toimintaperiaatteiden kirkastamista. Täysin asiakasomisteisen OP Ryhmän rakentamista on jatkettu katsauskaudella muun muassa muuttamalla aiemmin osakeyhtiöpohjainen OP Helsinki (ent. Helsingin OP Pankki Oy) osuuspankiksi.

Katsauskaudella OP Ryhmä jatkoi aiemmin päätettyjä #Suominousuun-avauksia. #Suominousuun-avausten tavoitteena on tuoda lisää liikkumavaraa ja taloudellista toimeliaisuutta OP:n laajaan asiakaskuntaan ja koko Suomeen.

Maaliskuussa OP Ryhmä allekirjoitti Euroopan investointirahaston (EIR) kanssa sopimuksen 150 miljoonan euron rahoituksesta pk-yritysten innovaatioiden ja kasvun vauhdittamiseen. Sopimuksen puitteissa OP voi myöntää innovatiivisille pk-yrityksille uusia luottoja, joihin EIR antaa 50 prosentin riskinjakotakauksen. Pk-yritysten kiinnostus rahoitusta kohtaan on ollut suurta, ja useat kymmenet yritykset ovat jo hyödyntäneet sitä. Luottoja on myönnetty jo noin viidesosa 150 miljoonan euron ohjelmasta. Maaliskuussa allekirjoitetun sopimuksen lisäksi OP on jättänyt lokakuussa hakemuksen välittäjäroolista liittyen Suomen valtion, EIP-ryhmän ja Euroopan komission yhteiseen pk-yritysaloitteeseen. Rahoittamalla pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joilla on kasvupotentiaalia, OP Ryhmä on mukana tukemassa tulevaisuuden talouskasvua ja työllisyyttä.

Huhtikuussa OP Ryhmä julkisti lapsiperheille suunnatun #Perheenlisä-avauksen. Avauksessa tarjotaan syntymättömän lapsen terveys- ja toimeentulovakuutus vuodeksi maksutta. Lisäksi laina-asiansa sopimuksen mukaisesti hoitaneille perheille, joille syntyy lapsi vuoden 2017 loppuun mennessä, tarjotaan mahdollisuus enintään 12 kuukauden mittaiseen asuntoluottojen lyhennysvapaaseen ilman toimitusmaksuja. Alle vuoden ikäisten lasten vanhemmille tarjotaan vuoden 2017 loppuun saakka vuodeksi NewLife-henkivakuutus veloituksetta.

Jatkona maaliskuun lopussa päättyneelle Sijoita Suomeen -avaukselle OPn sähköisen osakekaupankäynnin hintoja laskettiin 1.4.2016 alkaen. OP Ryhmä tarjoaa myös Suomen laajimman osaketutkimuksen kaikille osakesijoitusasiakkailleen osana palvelukokonaisuuksia. Kesäkuun alussa OP Ryhmä poisti omistaja-asiakkaitaan pysyvästi rahastojen kaupankäyntikuluja. Omistaja-asiakkaat voivat ostaa, myydä ja vaihtaa suurinta osaa OPn rahastoista ilman kaupankäyntikuluja.

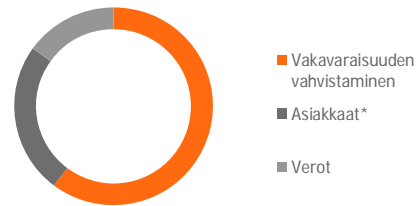
OP Ryhmä jatkaa #Suominousuun-avausten sarjaa Suomen 100-vuotisyhteistyön kunniaksi suurella vapaaehtoistyöhankkeella. OP lahjoittaa yhden vapaaehtoistyöpäivän jokaista lähes 12 000:a työntekijäänsä kohden ja rakentaa kaikille avoimen verkkoalustan vapaaehtoistyön tekijöiden ja tarvitsijoiden yhteen saattamiseksi.

Toimintaympäristön menestystä tukevat myös OP Ryhmän lokakuussa julkistamat 6,3 miljoonan euron lahjoitukset suomalaisille yliopistoille. OP nostaa korkeakoulutukseen suunnattujen lahjoitustensa tasoa tilanteessa, jossa koulutukseen kohdistuu merkittäviä leikkauspaineita. Kokonaissumma koostuu osuuspankkien ja keskusyhteisön lahjoituksista.

Tuloksen käyttö

Perustaltaan osuustoiminnallisena toimijana OP Ryhmän tavoitteena ei ole voiton maksimointi omistajille, vaan osuuskunnan omistaja-asiakkaiden tarvitsemien palvelujen tuottaminen mahdollisimman tehokkaasti. Yhteinen menestys käytetään omistaja-asiakkaiden hyväksi keskittämisenä ja muina taloudellisina etuina sekä palvelukyvyyn ylläpitona ja kehittämisenä.

Arvio OP Ryhmän katsauskauden tuloksen käytöstä, joka vahvistetaan tilikauden päättymisen jälkeen:

*) Asiakkaat = OP-bonukset, vakuutuslennukset ja korot omistaja-asiakkaiden osuus pääomasijoituksille

OPn perustehtävän menestyksellä toteuttaminen vaatii vahvaa vakavaraisuutta, jota edellyttävät myös kasvavat viranomaisvaatimukset. Liiketoiminnan tuloksesta merkittävä osa käytetään vakavaraisuuden kasvattamiseen. Se vaatii ryhmältä tehokkuutta ja tuloksentekeyttä myös jatkossa.

Suuri osa tuloksesta palautuu omistaja-asiakkaille. Osuustoiminnallisen yrityksen peruseriaatteen mukaisesti hyöty jaetaan sen mukaan, kuinka paljon kukin jäsen osuuskunnan palveluita käyttää. OP palkitsee asiakkaitaan OP-bonuksilla, joita kertyy asiakkaalle asioinnin keskittämisen suhteessa miltei kaikista asioinnista sekä vahinkovakuutuseduilla. Omistaja-asiakkaille on myös mahdollisuus sijoittaa omaan osuuspankkiinsa Tuotto-osuuksien kautta. Tuotto-osuuksille maksetaan vuosittain korkoa pankkien voitonjakona.

Tuloksesta maksetuilla veroilla mitattuna OP Ryhmä on yksi Suomen suurimmista veronmaksajista. Kaikki 178 osuuspankkia maksavat yhteisöveronsa paikallisesti toimialueelle. Maksamalla verot Suomeen ryhmä on edistämässä koko Suomen menestystä.

Vastuullisuus

Yhteiskuntavastuu on tiivis osa OP Ryhmän liiketoimintaa ja strategiaa. Yhteiskuntavastuun toimenpiteissä ryhmä huomioi taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun. OP Ryhmän tavoite yhteiskuntavastuussa on olla toimialan edelläkävijä Suomessa. OP Ryhmä on sitoutunut noudattamaan Global Compact -aloitteen kymmentä periaatetta ihmisoikeuksista, työelämän oikeuksista, ympäristöperiaatteista ja korruption torjunnasta.

OP on noudattanut vuodesta 2009 lähtien YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteita. Ryhmä kehittää jatkuvasti omia vastuullisen sijoittamisen toimintatapojaan pyrkien samalla edistämään koko sijoitusalan kehittymistä entistä vastuullisempaan suuntaan. Huhtikuussa OP perusti vastuullisen sijoittamisen ESG-yksikön. Yksikön tavoitteena on syventää ja laajentaa entisestään vastuulliseen sijoittamiseen liittyvän informaation jalostamista ja hyödyntämistä sekä aktiivista vaikuttamista OPn omistamiin sijoituskohteisiin. Vuoden 2015 lopussa OP ilmoitti sulkevansa hiiliyhtiöt pois aktiivisista sijoituksista. Hiiliyhtiöiden kartoitustyö saatiin päätökseen heinäkuussa ja sen tuloksena OP poistaa sijoituskohteistaan 60 yhtiötä.

Asiakkuudet ja asiakasedut

OP Ryhmän omistaja-asiakkaiden määrä kasvoi tammi–syyskuussa 228 000:lla yli 1,7 miljoonaan. Uusi osuuspankki, OP Helsinki, syntyi huhtikuussa. OP Helsingin osuus tammi–syyskuun omistaja-asiakkaiden määrän kasvusta oli 166 000.

Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden sijoitukset osuuspankkien Tuotto-, jäsen- ja lisäosuuksiin olivat syyskuun lopussa yhteensä 2,9 miljardia euroa (2,8).

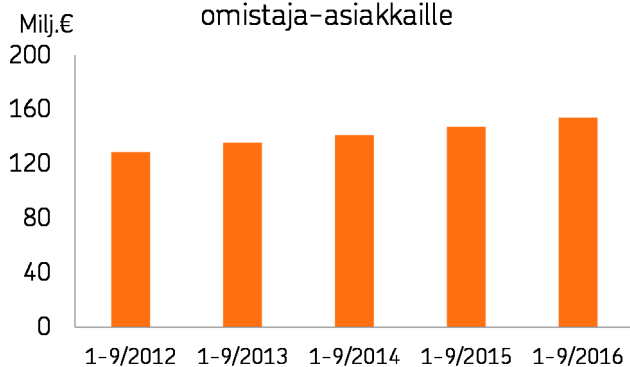
OP Ryhmä sai katsauskaudella 120 000 uutta pankkiasiakasta eli 22 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Kolmannella vuosineljänneksellä kasvu oli 28 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin.

OP Ryhmän asiakasmäärä kasvoi tammi–syyskuussa nettomääräisesti 35 000:lla. Syyskuun lopussa asiakkaita oli 4 338 000. Henkilöasiakkaiden määrä oli 3 900 000 ja yritysasiakkaiden määrä 439 000. Pankki- ja vahinkovakuutustoiminnan yhteisten asiakkaiden määrä kasvoi tammi–syyskuussa 64 000:lla yli 1,7 miljoonaan. Ryhmään siirtyneiden kuuden POP Pankin asiakkaiden palvelut muuttuivat kahdessa erässä syys- ja lokakuussa POP-palveluista OP-palveluihin.

EPSI Ratingin Pankki ja rahoitus 2016 –tutkimuksen mukaan OP Ryhmällä on Suomen tyytyväisimmät yritysasiakkaat. Yksityisasiakkaiden asiakastyytyväisyydessä OP:n tulos parani edelleen ja oli toimialan keskiarvoa parempi. T-Median Luottamus & Maine -tutkimuksessa OP nousi Suomen viidenneksi maineikkaimmaksi yritykseksi.

Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden pankki-, vahinkovakuutus- ja varallisuudenhoitoasioinnista kertyy OP-bonuksia. Asioinnin keskittämistä OP-bonusasiakkaille tammi–syyskuussa kertyneiden uusien bonusten arvo oli yhteensä 154 miljoonaa euroa (147). Bonuksia käytettiin pankki- ja varallisuudenhoitopalveluihin yhteensä 77 miljoonaa euroa (76) ja vahinkovakuutuslaitosten vakuutusmaksuihin 79 miljoonaa euroa (75). OP-bonuksia käytettiin 1 648 000 vakuutuslaskuun (1 517 000), joista 220 000 laskua (202 000) maksettiin kokonaan bonuksilla.

Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille

Vahinkovakuutuksen etuasiakastalouksille annettiin katsauskaudella 65 miljoonaa euroa (60) keskittämislennuksia.

Katsauskaudella kertyneen Tuotto- ja lisäosuuksille maksettavan koron arvioidaan olevan yhteensä 62 miljoonaa euroa (47). Tuotto-osuuksien tuottotavoite vuosille 2016 ja 2017 on 3,25 prosenttia ja se lasketaan sijoitusten tekopäivästä lähtien.

Monikanavaiset palvelut

Ryhmän monikanavainen palveluverkosto koostuu konttori-, verkko-, puhelin- ja mobiilipalveluista. Henkilökohtaista asiakaspalvelua tarjotaan sekä konttoreissa että digitaalisesti. Ryhmän tavoitteena on tarjota toimialan paras monikanavainen asiakaskokemus luomalla jatkuvia ja merkityksellisiä kohtaamisia kaikissa kanavissa.

OP-mobiili oli syyskuussa asiakkaiden päivittäisasiointin pääkanava lähes 12 miljoonalla käynnillä. Op.fi:n käyntien määrä oli noin 10 miljoonaa. Vuonna 2012 julkaistun OP-mobiilin käyntien määrä ohitti ensimmäisen kerran op.fi:n käyntien määrän maaliskuussa 2016. Pivo-mobiilisovelluksen käyntien määrä oli syyskuussa noin 1,8 miljoonaa.

Mobiilipalvelut olivat katsauskaudella kehittämisen keskiössä. Huhtikuun alussa lähimaksaminen puhelimitse tuli mahdolliseksi, kun OP lanseerasi Pivon lähimaksuominaisuuden. OP oli Suomessa ensimmäinen pankki, joka toi lähimaksamisen mobiiliin ja Euroopassakin ensimmäisten pankkien joukossa. Toukokuussa OP lanseerasi kaksi yritysasiakkaille suunnattua palvelua: Pivo Kassan ja OP-yritysmobiilin. Pivo Kassa on pienen yrityksen kassapalvelu, joka tarjoaa kaiken tarvittavan sekä kivijalkakaupan että verkkokaupan maksuliikenteeseen ja myyntiin. OP-yritysmobiililla yrittäjä voi hoitaa peruspankkiasioiden lisäksi myös esimerkiksi laskuttamisen ja saatavien seurannan.

OP:n verkkopalvelu op.fi on myös uudistumassa. Uuden palvelun beta-versio on jo kokeiltavissa osoitteessa kokeile.op.fi. Palvelua on alusta asti kehitetty yhdessä asiakkaiden kanssa, ja beta-versiosta kerätään kehitystyötä edelleen ohjaavaa asiakaspalautetta. Kokeile.op.fi:ssä henkilöasiakkaat voivat hoitaa lähes kaikki päivittävät pankkiasiat, mutta esimerkiksi yritysasiakkaiden palvelut tulevat kokeiltaviksi myöhemmin. Nykyinen sivusto toimii uuden palvelun rinnalla palvelun valmistumiseen asti.

Verkko- ja mobiilipalveluiden kasvusta huolimatta ryhmällä on edelleen maan kattavin konttoriverkosto, johon kuuluu noin 450 toimipaikkaa ympäri maata. Oman konttoriverkoston toimintaa tukee lisäksi laaja asiamies- ja kumppanuusverkosto, jonka merkitys on erityisen suuri vahinkovakuutusten myynnissä.

Ryhmä on laajasti läsnä yleisimmässä sosiaalisen median kanavissa, joissa sillä on yhteensä lähes 300 000 seuraajaa. Ryhmän valtakunnallisten some-tilien lisäksi monilla osuuspankeilla on omat Facebook-sivut, joilla ne jakavat paikalliselle asiakaskunnalle suunnattuja julkaisuja. Asiakkaat ja muut sidosryhmät tavoitetaan myös OP:n blogi- ja sisältöalusta taloudessa.fi:ssä, joka uudistui vuoden alussa. Uudistuksen jälkeen sivustolla on vierailut keskimäärin 100 000 kävijää kuukaudessa.

Ryhmä avasi 1.8.2016 toisen yksityissairaalan Tampereelle. Ensimmäinen sairaala perustettiin Helsinkiin vuonna 2013 Omasairaalan nimellä. Tampereen sairaalan avaamisen yhteydessä Omasairaala Oy:n nimi vaihdettiin Pohjola Terveys Oy:ksi. Vuosina 2017–2018 avataan uudet Pohjola Sairaalat myös Ouluun, Turkuun ja Kuopioon. Kesäkuussa julkistettiin suunnitelma perustaa Pohjola Lääkäriasemia eri puolille Suomea. Pohjola Lääkäriasemat täydentävät yliopistosairaalakapungeissa toimivia Pohjola Sairaaloita ja laajentavat terveys- ja hyvinvointipalvelujen verkoston maanlaajuiseksi. Pohjola Lääkäriasemat tarjoavat yleis- ja erikoislääkäripalvelut sekä diagnostiikkapalveluita.

Vakavaraisuus

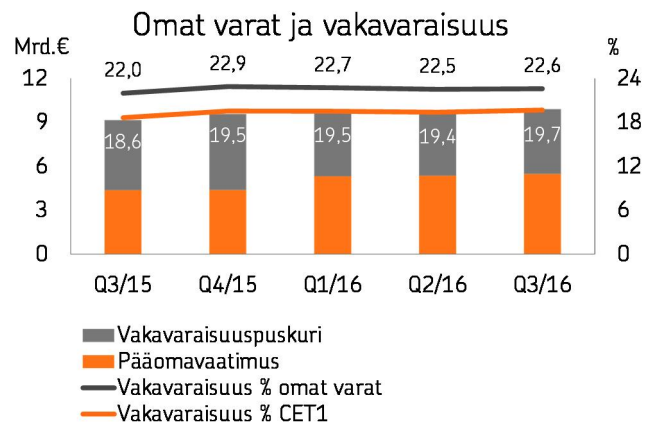
Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus

Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän (Rava) valvonnasta annetun lain mukaan lasketut OP Ryhmän omat varat ylittivät katsauskauden lopussa laissa määritellyn vähimmäismäärän 3,9 miljardilla eurolla (4,7). Puskuria laskivat luottolaitosvakavaraisuudessa vuoden alusta käyttöön otettu muun rahoitusjärjestelmän kannalta merkittävän luottolaitoksen (O-SII) 2 prosenttiyksikön lisäpääomavaatimus sekä vakuutusliiketoiminnan arvostuserojen lasku. Vuoden alusta vakuutussektorin vakavaraisuus on laskettu Solvenssi II:n mukaisesti ja luvut on esitetty siirtymäsäännöt huomioiden. Myös vertailutiedot on esitetty uuden sääntelyn mukaisina. O-SII-lisäpääomavaatimus nosti luottolaitosvakavaraisuuden pääomavaatimuksen 10,5 prosentista 12,5 prosenttiin riskipainotetuista eristä laskettuna. Ryhmän omien varojen määrä suhteessa vähimmäispääomavaatimukseen oli 164 prosenttia (191). O-SII-lisäpääomavaatimus alensi suhdel lukua 22 prosenttiyksikköä. Lisäpääomavaatimusten ja Solvenssi II:n seurauksena Rava-vakavaraisuus ei enää kuvaa Rava-ryhmittymän pääomien minimitasoa, vaan tasoa, jonka puitteissa ryhmittymä voi toimia ilman puskurien alituksesta seuraavia viranomaisvelvoitteita.

Luottolaitosvakavaraisuus

Ryhmän CET1-vakavaraisuus oli katsauskauden lopussa 19,7 prosenttia (19,5). Ydinpääomien kasvu ylitti luottokannan kasvusta johtuvan kokonaisriskin kasvun. Etuus pohjaisten eläkejärjestelyiden (IAS 19) alentuneista markkinakoroista johtuvat laskennalliset oikaisut laskivat katsauskaudella ryhmän CET1-vakavaraisuutta noin 0,5 prosenttiyksikköä.

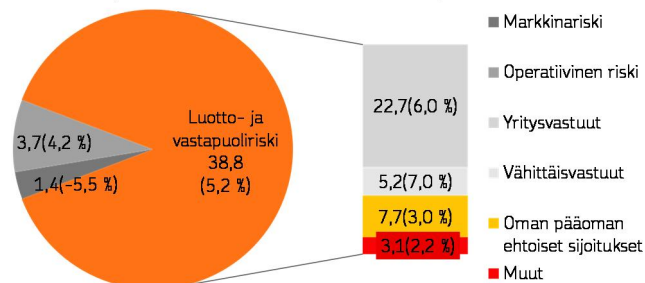
OP Ryhmän luottolaitostoiminnan vakavaraisuus on vahva suhteessa lakisääteiseen ja viranomaisen asettamiin vakavaraisuusvaatimuksiin. Lakisääteinen minimi vakavaraisuussuhteelle on 8 prosenttia ja CET1-vakavaraisuudelle 4,5 prosenttia. Luottolaitoslain mukainen 2,5 prosentin kiinteä lisäpääomavaatimus ja 2 prosentin O-SII-lisäpääomavaatimus nostavat käytännössä alarajan vakavaraisuussuhteelle 12,5 prosenttiin ja CET1-vakavaraisuudelle 9 prosenttiin.

Ryhmän luottolaitostoiminnan ydinpääoma oli katsauskauden lopussa 8,6 miljardia euroa (8,2). Ydinpääomaa kasvattivat pankkitoiminnan tulos, Tuotto-osuuksien liikkeeseenlaskut sekä osingot ryhmän vakuutusyhteisöiltä. IAS 19 -oikaisu laskivat ydinpääomien määrää. Tuotto-osuuksien määrä ydinpääomissa nousi 2,6 miljardiin euroon.

Kokonaisriski oli katsauskauden lopussa 43,8 miljardia euroa (41,8), eli 4,8 prosenttia suurempi kuin viime vuoden lopussa. Yritysvastuiden ja vähittäisvastuiden keskimääräiset riskitasot pysyivät käytännössä ennallaan.

Kokonaisriski 30.9.2016, yhteensä 43,8 mrd.€ (muutos vuoden alusta 4,8 %)

Oman pääoman ehtoisin sijoituksiin sisältyy ryhmän sisäisiä vakuutusyhtiöomistuksia riskipainotettuina erinä 6,5 miljardia euroa (6,5).

OP Ryhmä sai lokakuussa 2015 EKP:lta luvan käsitellä rahoitus- ja vakuutusryhmittymän sisäiset vakuutusyhtiösijoitukset riskipainotettuina erinä aiemman käytännön mukaisesti. Vakuutusyhtiösijoituksiin sovellettava menetelmä johtaa noin 280 prosentin riskipainoon.

Finanssivalvonta päätti syyskuussa 2016 edelleen olla asettamatta pankeille syklisyyttä vähentävää lisäpääomavaatimusta. Finanssivalvonta tekee makrovakauspäätöksen neljännesvuosittain. Finanssivalvonta jatkaa asuntolainojen 10 prosentin riskipainoalarajan valmistelua, millä sen mukaan pyritään varautumaan kasvaneeseen järjestelmäriskisiin. Asuntoluottojen riskipainojen 10 prosentin alaraja laski CET1-vakavaraisuutta arviolta 0,9 prosenttiyksikköä ja Rava-vakavaraisuutta 7 prosenttiyksikköä.

Tulevissa säännöksissä on mukana velkaantumistasetta kuvaava mittari eli vähimmäisomavaraisuusaste (Leverage Ratio). OP Ryhmän pankkitoiminnan vähimmäisomavaraisuusaste on nykytulkintojen mukaan arviolta 7,2 prosenttia katsauskauden lopun luvuilla laskettuna säännösluonnosten mukaisen minimitasan ollessa 3 prosenttia.

Vahinko- ja henkivakuutus

Vakuutussektorin vakavaraisuussäännökset muuttuivat vuoden 2016 alussa. Vakuutussektorin Solvenssi II -säännösmuutoksilla pyritään parantamaan vakuutusyhtiöiden omien varojen laatua, parantamaan yhtiöiden omaa riskienhallintaa, lisäämään pääomavaateen riskiperusteisuutta ja yhtenäistämään vakuutussektorin vakavaraisuussäännöksiä Euroopassa.

Solvenssi II	Vahinkovakuutus*		Henkivakuutus	
	30.9. 2016	31.12. 2015	30.9. 2016	31.12. 2015
Omat varat, milj. € **	1 187	1 177	1 429	1 419
Pääomavaade, milj. €**	702	714	804	692
Solvenssisuhde, % **	169	165	178	205
Solvenssisuhde, % (ilman siirtymäsäännöstä)	152	146	135	149

* Vahinkovakuutus sisältää OVY Vakuutus Oy:n
** siirtymäsäännökset huomioiden

Euroopan keskuspankin (EKP) valvonta

OP Ryhmä on EKP:n valvonnassa. EKP on asettanut vuonna 2015 OP Ryhmälle luottolaitoslain mukaisen harkinnanvaraisen lisäpääomavaatimuksen osana valvojan arvioon (SREP) liittyvä prosessia. Harkinnanvarainen lisäpääomavaatimus lisätynä ydinpääomien vaatimuksilla on 9,75 prosenttia ja O-SII-lisäpääomavaatimuksella lisätynä 11,75 prosenttia. OP Ryhmän vahva vakavaraisuusasema ja korkea vakavaraisuustavoite huomioiden harkinnanvaraisella lisäpääomavaatimuksella ei ole käytännön vaikutusta OP Ryhmän vakavaraisuusasemaan tai liiketoimintaan. Vuoden 2016 SREP-prosessi on EKP:ssa käynnissä, ja tietoa vuotta 2017 koskevasta lisäpääomavaatimuksesta odotetaan loppuvuoden aikana. SREP prosessin yleiseurooppalaisen ohjeistuksen myötä vuoden 2017 lisäpääomavaatimuksen odotetaan nousevan hieman ja laajenevan koskemaan myös omien varojen yhteismäärää.

EKP on kiinnittänyt huomiota OP Ryhmän luottoriskimallien validointiprosessin puutteisiin. EKP voi määrätä havaitsemiensa puutteiden johdosta ryhmälle seuraamuksia. Seuraamuksena voi olla esimerkiksi vakavaraisuuslaskennassa käytettävien riskipainojen nostaminen määräjäksi. Asian käsittely on kesken, ja lopullista EKP:n päätöstä asiasta odotetaan vuoden viimeisen vuosineljänneksen aikana.

OP Ryhmä on käynnistänyt korjaavat toimenpiteet puutteiden poistamiseksi, ja kaikki myöhästyneet validoinnit ovat valmistuneet. Validointien perusteella ei ilmennyt tarpeita tehdä muutoksia käytettyihin luottoriskimalleihin tai riskipainoihin.

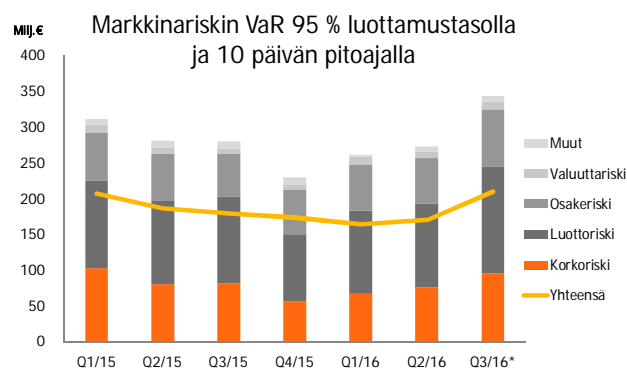
Riskiasema

OP Ryhmän riskiasema on säilynyt vakaana. Riskinkantokyky on vahva ja turvaa ryhmän liiketoiminnan edellytykset.

Vahva riskinkantokyky ja maltillinen tavoiteriskitaso pitivät luottoriskiaseman vakaana.

OP Ryhmän rahoitus- ja maksuvalmius on hyvä. Rahoituksen saatavuus on säilynyt hyvänä. Katsauskauden aikana ryhmä laski liikkeelle pitkäaikaisia joukkovelkakirjalainoja yhteensä 2,2 miljardin euron edestä. Lisäksi OP Ryhmä osallistui EKP:n kohdennettujen pitempiäikaisten rahoitusoperaatioiden toiseen sarjaan (TLTRO-II) 2 miljardilla eurolla. Talletusten osuus luottokannasta on säilynyt vakaana katsauskauden ajan.

OP Ryhmän markkinariskiasema oli katsauskaudella vakaa. Ryhmän markkinariskiä mittaava VaR-tunnusluku oli katsauskauden lopulla 210 miljoonaa euroa (174). VaR-tunnusluku sisältää vakuutusyhteisöjen kokonaistaseen, trading-toiminnan, likviditeettireservin ja sisäisen pankin korkoriskiposition.

* Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomesta siirtyvä eriytetty tase (eläkevakuutuskanta) mukana luvuissa Q3/16

Operatiivisten riskien arvioidaan olevan tavoitteen mukaisesti maltillisella tasolla. Toiminnan ja palveluiden kehittämisen nopeus asettaa kuitenkin lähivuosina riskienhallinnalle lisähaasteita.

Etuspohjaisten eläkejärjestelyiden riskit liittyvät korko- ja markkinariskisiin, eläkkeiden tuleviin korotuksiin sekä elinajanodotteen pitenemiseen. Eläkevelvoitteen diskonttauksessa käytettävän korkotason muutoksella on olennainen vaikutus eläkevelvoitteen määrään. Katsauskaudella muihin laajan tuloksen eriin kirjattu etuspohjaisten eläkejärjestelyiden nettovelan kasvu heikensi katsauskauden laajaa tulosta ennen veroja 302 miljoonaa euroa. Vertailukaudella etuspohjaisten eläkejärjestelyiden nettovelan supistuminen paransi laajaa tulosta ennen veroja 233 miljoonaa euroa.

Pankkitoiminta

Pankkitoiminnan keskeiset riskit ovat asiakasliiketoiminnasta syntyvä luottoriski sekä markkinariski.

Pankkitoiminnan luottoriskiasema säilyi vakaana ja riskitasoltaan maltillisena. Ongelmasaamisilla tarkoitetaan yli 90 päivää erääntyneitä saamia, muita riskillisiksi luokiteltuja saamia sekä saamia, joihin kohdistuu asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuva lainanhoitojousto. Lainanhoitojoustot ovat asiakkaan aloitteesta sovittuja helpotuksia alkuperäiseen maksuohjelmaan ja niillä pyritään auttamaan asiakasta selviytymään väliaikaisista maksuvaikkeuksista. Ongelmasaamisten yhteismäärä oli 2,6 miljardia euroa (2,1). Ongelmasaamisten kasvuun vaikutti lainanhoitojoustojen käytön lisäys. Osuuspankit pyrkivät toiminnallaan aktiivisesti löytämään ratkaisuja asiakkaiden väliaikaisten maksuvaikkeuksien ylittämiseksi. Muista kuin asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuneita maksuohjelmamuutoksia ei luokitella ongelmasaamiseksi. Arvonalentumisten määrä pysyi alhaisena ja oli 0,06 prosenttia (0,08) luotto- ja takauskannasta.

Luotto- ja takauskanta kasvoi katsauskaudella 2,7 miljardia euroa 80,5 miljardiin euroon. Henkilöasiakkaiden osuus luotto- ja takauskannasta oli 61 prosenttia (60). Henkilöasiakkaiden vastuiden kuudesta pääluokasta kahteen parhaimpaan luokkaan kuului 83 prosenttia (83) ja kahteen heikoimpaan luokkaan 3,6 (3,6) prosenttia vastuista. Yritysassiakkaiden (ml. asuntoyhteisöt) osuus luotto- ja takauskannasta oli 37 prosenttia (36). Yritysassiakkaiden vastuista parhaimpiin luottoluokkiin 1–5,5 luokiteltujen vastuiden osuus oli 56 prosenttia (59) ja kahden heikoimman luottoluokan vastuut olivat 425 miljoonaa euroa (441) eli 1,1 prosenttia (1,2). Elokuussa otettiin käyttöön yritysassiakkaiden päivitetty luottoluokittelustaiteikko, mikä vaikutti yritysassiakkaiden vastuiden luokituksiin. Vertailutietoja ei ole oikaistu.

Yhdenkään asiakkaan asiakasriski ei vähennyserien ja muiden luottoriskin vähentämistekniikoiden jälkeen ylittänyt kymmentä prosenttia omista varoista. Asiakasriskejä kattavat pankkitoiminnan omat varat olivat 9,9 miljardia euroa (9,4).

Yritykset ja asuntoyhteisöt -sektorilla merkittävimmät toimialat vastuiden määrällä mitattuna olivat asuntojen vuokraus ja hallinta 22,1 prosenttia (21,9), muiden kiinteistöjen vuokraus ja hallinta 11,3 prosenttia (11,7) sekä kauppa 9,2 prosenttia (9,6). Asuntojen vuokraus ja hallinta -toimialan vastuista 93 prosenttia oli asuntoyhteisöjen vastuuta ja 15,7 prosenttia oli julkisyhteisöjen takaamia.

Pankkitoiminnan korkoriski mitattuna yhden prosenttiyksikön koronlaskun vaikutuksena 12 kuukauden korkokatteeseen oli syyskuun lopussa 203 miljoonaa euroa (215).

Vahinkovakuutus

Vahinkovakuutuksen keskeiset riskit ovat vahinkokehitykseen liittyvät vakuutustekniset riskit, vakuutusvelan katteena olevien sijoitusten markkinariskit, eläkeluotoisen vakuutusvelan edunsaajien eliniän ennakoitua nopeampi kasvu, vakuutusvelan arvostamisessa käytetty korkotaso sekä vakuutusvelan diskonttokoron ja markkinakorkojen välinen ero.

Ennustettujen elinikien piteneminen yhdellä vuodella kasvattaisi eläkeluotoista vakuutusvelkaa 40 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan arvostamisessa käytetyn korkotason laskeminen

0,1 prosenttiyksiköllä kasvattaisi vakuutusvelkaa 23 miljoonaa euroa.

Vahinkovakuutuksen vakuutusteknisissä riskeissä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vahinkovakuutuksen merkittävin markkinariski on markkinakorkojen laskun vakuutusvelan arvoa ja pääomavaadetta nostava vaikutus. Solvenssi II:n mukainen vakavaraisuusasema oli hieman vuodenvaihteen tasoa korkeampi.

Sijoitusten riskitaso (VaR 95 prosenttia, 1 kuukauden pitoaika) oli tarkastelukauden lopussa jonkin verran edellistä vuodenvaihdetta korkeampi. Sijoitussalkun osake- ja luottoriskiä on maltillisesti kasvatettu. Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkojohdannaisten lisäksi joukkovelkakirjalainoin. Koko taseen korkoriskin suojausta on nostettu.

Varallisuudenhoito

Varallisuudenhoidon keskeisimmät riskit ovat henkivakuutuksen sijoitusomaisuuden markkinariskit, vakuutusvelan arvostamisessa käytetty korkotaso sekä vakuutettujen elinajanodotteen ennakoitua nopeampi kasvu.

Ennustettujen elinikien piteneminen yhdellä vuodella kasvattaisi vakuutusvelkaa 24 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan arvostamisessa käytetyn korkotason laskeminen 0,1 prosenttiyksiköllä kasvattaisi vakuutusvelkaa 40 miljoonaa euroa. Suomi-yhtiöstä siirtyneiden eriytettyjen vakuutuskantojen riskiä on puskuroitu. Puskuri riittää kattamaan merkittävän negatiivisen sijoitusomaisuuden tuoton eriytetylle kannalle, minkä jälkeen OP Ryhmä kantaa kannan riskit.

Henkivakuutuksen vakuutusteknisissä riskeissä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Henkivakuutuksen Solvenssi II:n mukainen vakavaraisuusasema oli katsauskauden lopussa muun muassa pitkien korkojen laskun vuoksi vuodenvaihteen tasoa alempana.

Sijoitusten riskitaso (VaR 95 prosenttia, 1 kuukauden pitoaika) oli tarkastelukauden lopussa jonkin verran edellistä vuodenvaihdetta korkeampi. Sijoitussalkun osake- ja luottoriskiä on maltillisesti kasvatettu. Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkojohdannaisten lisäksi joukkovelkakirjalainoin. Koko taseen korkoriski on säilynyt vakaana.

Muu toiminta

Muun toiminnan keskeiset riskit ovat likviditeettireservin luotto- ja markkinariskit sekä likviditeettiriskit. Markkinariski on merkitykseltään suurin likviditeettireserviin sisältyvissä saamistodistuksissa.

Likviditeettireservin sijoitusten määrän kasvusta huolimatta markkinariskit (VaR 95 prosenttia) laskivat katsauskaudella hieman allokaatiomuutosten seurauksena.

OP Ryhmä turvaa maksuvalmiutensa likviditeettireservillä, joka muodostuu pääasiassa talletuksista keskuspankkiin ja keskuspankkirahoituksen vakuudeksi kelpaavista saamisista. Likviditeettireservi ja muut varautumissuunnitelman mukaiset lisärahoituslähteet riittävät kattamaan vähintään kahden vuoden

rahoitustarpeen tilanteessa, jossa takkuvarainhankinta ei toimisi ja talletuskanta supistuisi maltillisesti.

Kolmannella vuosineljänneksellä tehdyn selvityksen seurauksena likviditeettireserviin luettavien vakuuskelpoisten yritysluottojen vakuuskelpoisuusstandardien soveltamista on arvioitu uudelleen, minkä perusteella vertailutiedon määrää laskettiin 2,2 miljardia euroa. Katsauskaudella vakuuskelpoisten yritysluottojen määrän lasku aiheutui niiden käyttämisestä vakuutena TLTRO-II-rahoitusoperaatioissa.

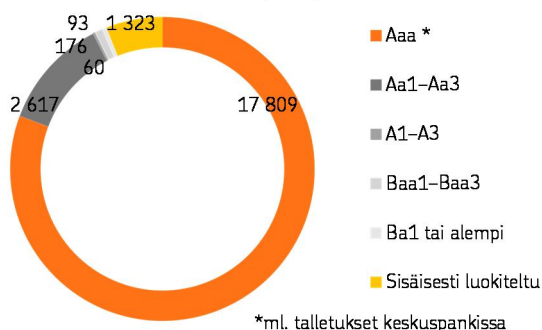
OP Ryhmän maksuvalmiutta ja likviditeettireservin riittävyyttä seurataan muun muassa maksuvalmiusvaatimusta mittaavalla LCR-suhdeluvulla. Siirtymäsäännösten mukaan LCR-suhdeluvun on oltava vähintään 70 prosenttia vuonna 2016 ja vähintään 100 prosenttia vuoden 2018 alusta alkaen. OP Ryhmän LCR-suhdeluku oli syyskuun lopussa 123 prosenttia.

Likviditeettireservi

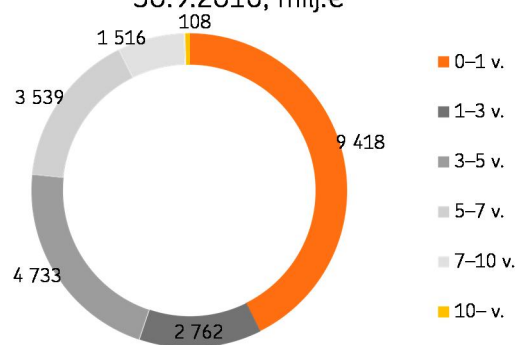
Mrd.€	30.9.2016	31.12.2015	Muutos, %
Talletukset keskuspankissa	8,6	8,5	1,6
Vakuuskelpoiset saamistodistukset	11,8	10,6	11,2
Vakuuskelpoiset yritysluotot	0,2	2,1	-91,7
Yhteensä	20,6	21,1	-2,7
Ei-vakuuskelpoiset saamiset	1,5	0,8	84,1
Likviditeettireservi markkina-arvoin	22,1	22,0	0,6
Vakuuden aliarvostus (Haircut)	-0,7	-0,9	-23,1
Likviditeettireservi vakuusarvoin	21,4	21,0	1,6

Likviditeettireservi sisältää hyvän luottoluokituksen omaavien valtioiden, kuntien, rahoituslaitosten ja yritysten liikkeeseen laskemia saamistodistuksia, arvopaperistettuja saamisia ja vakuuskelpoisia luottoja. Likviditeettireserviin kuuluvat saamistodistukset on reservilaskelmassa arvostettu markkinoilta saataviin noteerauksiin.

Likviditeettireserviin luettavien rahoitusvarojen luottoluokitusjakauma 30.9.2016, milj.€

Likviditeettireserviin luettavien rahoitusvarojen maturiteettijakauma 30.9.2016, milj.€

Luottoluokitukset

Luokituslaitos	Lyhyt varainhankinta	Näkymä	Pitkä varainhankinta	Näkymä
Standard & Poor's	A-1+	Negatiivinen	AA-	Negatiivinen
Moody's	P-1	Vakaa	Aa3	Vakaa

OP Yrityspankki Oyj:llä on luottoluokitukset Standard & Poor's Credit Market Services Europe Limitedistä ja Moody's Investors Service Ltd:stä. OP Yrityspankin luottokelpoisuutta arvioidessaan luottoluokituslaitokset ottavat huomioon koko OP Ryhmän taloudellisen aseman.

Luottoluokitukset eivät muuttuneet katsauskaudella. Standard & Poor's vahvisti heinäkuussa 2016 OP Yrityspankki Oyj:n pitkien luottojen luokituksen AA- ja lyhyiden luottojen luokituksen A-1+ ja säilytti näkymät negatiivisina.

Segmenttien tulos

OP Ryhmän liiketoimintasegmentit ovat Pankkitoiminta, Vahinkovakuutus ja Varallisuudenhoito. Terveys- ja hyvinvointiliiketoiminta sisältyy Vahinkovakuutus-liiketoimintasegmenttiin. Liiketoimintasegmentteihin kuulumaton toiminta esitetään segmentissä "Muu toiminta". Segmenttiraportointi laaditaan noudattaen OP Ryhmän tilinpäätöksen laatimisperiaatteita.

Pankkitoiminta

- Tulos ennen veroja oli 467 miljoonaa euroa (531).
- Tuotot pienenivät 3,1 prosenttia. Tuottoja pienensivät erityisesti negatiivisen CVA-arvostuksen kasvu sekä ryhmän pankki- ja muun toiminnan välinen toimintamallin muutos. Kulut kasvoivat 3,3 prosenttia kehittämisen kulujen ja volyymin kasvettua.
- Luottokanta kasvoi vuodessa 4,9 prosenttia ja talletuskanta 5,3 prosenttia. Nostettujen uusien asuntoluottojen määrä kasvoi vertailukaudesta 11,0 prosenttia ja yritysluottojen määrä 7,6 prosenttia.
- Arvon alentumisten määrä, 35 miljoonaa euroa (47), oli 0,06 prosenttia (0,08) luotto- ja takauskannasta.

Pankkitoiminnan avainlukuja

Milj. €	1-9/2016	1-9/2015	Muutos, %	1-12/2015
Korkokate	847	822	3,0	1 108
Nettopalkkiotuotot	564	511	10,5	663
Sijoitustoiminnan nettotuotot	-16	105	-115,4	120
Muut tuotot	22	25	-12,8	36
Tuotot yhteensä	1 416	1462	-3,1	1 927
Henkilöstökulut	335	348	-3,7	472
Poistot ja arvonalentumiset	37	37	2,2	52
Liiketoiminnan muut kulut	408	371	10,0	512
Kulut yhteensä	781	756	3,3	1 037
Saamisten arvonalentumiset	35	47	-25,1	77
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	133	129	3,4	171
Tulos ennen veroja	467	531	-12,0	642
Kulu-tuotto-suhde, %	55,2	51,7	3,5	53,8
Milj. €	30.9.2016	30.9.2015	Muutos, %	31.12.2015
Nostetut asuntoluotot	5 380	4 848	11,0	6 577
Nostetut yritysluotot	4 997	4 644	7,6	6 631
Välitetyt kiinteistökaupat, kpl	9 470	9 171	3,3	12 149
Mrd. €				
Luottokanta				
Asuntoluotot	36,5	34,9	4,6	35,3
Yritysluotot	18,6	17,8	4,7	18,5
Asuntoyhteisöt ja muut luotot	22,7	21,5	5,7	21,5
Luottokanta yhteensä	77,8	74,2	4,9	75,2
Takauskanta	2,6	2,7	-6,2	2,6
Talletukset				
Käyttely- ja maksuliiketalletukset	36,7	33,9	8,0	34,7
Sijoitustalletukset	17,7	17,6	0,2	17,2
Talletukset yhteensä	54,3	51,6	5,3	51,9

Markkinaosuus, %**	30.9.2016	30.9.2015	Muutos, %	31.12.2015
Luottokannasta	35,2	34,7	0,5*	34,9
Talletuskannasta	38,0	36,6	1,4*	37,1

* suhdeluvun muutos

** ilman rahoitus- ja vakuutuslaitosten luottoja ja talletuksia

Luottokannan kasvu jatkui. Luottokanta kasvoi vuodessa 4,9 prosenttia ja tammi–syyskuussa 3,5 prosenttia. Nostettujen uusien asuntoluottojen määrä kasvoi vertailukaudesta 11,0 prosenttia ja yritysluottojen 7,6 prosenttia.

Talletuskanta kasvoi vuodessa 5,3 prosenttia. Sijoitustalletusten määrä säilyi vertailukauden tasolla. Käyttely- ja maksuliikketalletusten määrä kasvoi vuodessa 8,0 prosenttia.

Ryhmän markkinaosuus asuntoluotoissa kasvoi vuodessa 0,8 prosenttiyksikköä ja oli syyskuun lopussa 39,2 prosenttia. Yritysluottojen markkinaosuus kasvoi samalla ajanjaksolla 0,9 prosenttiyksikköä 37,5 prosenttiin (36,5). Markkinaosuus euromääräisestä talletuskannasta ilman rahoitus- ja vakuutuslaitoksia oli 38,0 prosenttia (36,6).

OP Ryhmän Kiinteistökeskusten välittämien asuntokauppojen määrä kasvoi 3,3 prosenttia vertailukaudesta.

Pankkitoiminnan tulos

Pankkitoiminnan tulos ennen veroja oli 467 miljoonaa euroa (531). Tuotot pienenevät 3,1 prosenttia ja kulut kasvoivat 3,3 prosenttia. Segmentin tuottojen pienentymiseen vaikuttivat ryhmän sisäisen toimintamallin muutos sekä johdannaisten negatiivisen CVA-arvostuksen kasvu. Tuottojen lasku vaikutti myös kulu–tuotto-suhteeseen, joka oli 55 prosenttiyksikköä (52). Arvon alentumisten määrä 35 miljoonaa euroa (47), oli 0,06 (0,08) prosenttia luotto- ja takauskannasta.

Ryhmän sisäistä toimintamallia muutettiin katsauskauden alussa siirtämällä Marketsin korko- ja valuuttatradings sekä joukkovelkakirjalainakaupankäynti Pankkitoiminta-segmentistä Muu toiminta -segmenttiin. Muutos vaikuttaa Pankkitoiminnan ja Muun toiminnan korkokatteeseen, palkkiotuottoihin sekä sijoitustoiminnan nettotuottoihin. Tämä muutos yhdessä muiden sisäisten toimintamallien muutosten kanssa pienensi

Pankkitoiminnan tuottoja noin 12 miljoonaa euroa. Muutos paransi vastaavasti Muun toiminnan tulosta. Vertailukauden tietoja ei ole muutettu.

Korkokate kasvoi 847 miljoonaan euroon (822). Kasvuun vaikuttivat luottokannan kasvu, luottokannan keskimääräisen marginaalitason nousu ja talletusvarainhankinnan kustannusten aleneminen.

Pankkitoiminnan nettopalkkiotuotot kasvoivat 53 miljoonaa euroa 564 miljoonaan euroon (511). Palkkiotuottojen kasvuun vaikutti ryhmän sisäisen toimintamallin muutos, jonka seurauksena palkkiotuottoihin tuloutui 59 miljoonaa euroa johdannais- ja valuuttakaupan palkkioita. Maksuliikkeeseen liittyvät palkkiot kasvoivat 5 miljoonaa euroa, ja luotonantoon, varallisuudenhoitoon sekä vahinkovakuutukseen liittyvät palkkiot pienenevät yhteensä 12 miljoonaa euroa.

Sijoitustoiminnan nettotuotot yhteensä pienenevät 121 miljoonaa euroa. Sijoitustoiminnan nettotuottoja pienensi korkojen muutoksista ja muista markkinamuutoksista aiheutunut 36 miljoonan euron (2) negatiivinen CVA-arvostus. Ryhmän sisäisen toimintamallin muutoksen seurauksena käypään arvoon arvostettavien tase- ja johdannaisten arvomuutokset kohdistetaan osittain Muu toiminta -segmenttiin Pankkitoiminnan sijaan. Vertailukaudella näitä käyvän arvon muutoksia kirjattiin Pankkitoimintaan 88 miljoonaa euroa.

Kulut kasvoivat 3,3 prosenttia ja olivat 781 miljoonaa euroa (756). Liiketoiminnan muut kulut kasvoivat 10,0 prosenttia. ICT-kulujen kasvu oli 23 miljoonaa euroa. ICT-kuluja kasvattivat voimakkaat panostukset kehittämiseen sekä volyymien kasvu.

Henkilöstökulut pienenevät 13 miljoonaa euroa ja olivat 335 miljoonaa euroa (348).

Vahinkovakuutus

- Tulos ennen veroja oli 200 miljoonaa euroa (218). Sijoitustoiminnan nettotuotot olivat 87 miljoonaa euroa (110). Tulos käyvin arvo in ennen veroja oli 282 miljoonaa euroa (110).
- Vakuutusmaksutuotot kasvoivat 2,3 prosenttia (5,2).
- Operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 86,5 prosenttia (86,3) ja operatiivinen liikekulusuhde 17,6 prosenttia (17,4). Yhdistetty kulusuhde oli 88,0 prosenttia (87,9).

Vahinkovakuutuksen avainlukuja

Milj. €	1–9/2016	1–9/2015	Muutos, %	1–12/2015
Vakuutusmaksutuotot	1 062	1 039	2,3	1397
Korvauskulut	660	652	1,3	885
Muut kulut	3	3	5,6	5
Vakuutuskate	398	383	3,9	508
Sijoitustoiminnan nettotuotot	87	110	-21,4	125
Muut nettotuotot	-49	-53	-7,8	-70
Tuotot yhteensä	436	441	-1,0	563
Henkilöstökulut	74	73	0,8	101
Poistot ja arvonalentumiset	29	27	7,3	37
Liiketoiminnan muut kulut	132	121	9,4	168
Kulut yhteensä	235	221	6,3	302
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	1	1	13,1	2
Tulos ennen veroja	200	218	-8,5	259
Yhdistetty kulusuhde, %	88,0	87,9		88,8
Operatiivinen yhdistetty kulusuhde, %	86,5	86,3		87,3
Operatiivinen vahinkosuhde, %	68,9	68,9		69,6
Operatiivinen liikekulusuhde, %	17,6	17,4		17,7
Operatiivinen riskisuhde, %	63,2	63,6		64,2
Operatiivinen toimintakulusuhde,%	23,3	22,7		23,1
Solvenssisuhde (Solvenssi II), %*	162			158
Suurvahinkojen omalla vastuulla oleva korvausmeno	43	37		60
Muutokset aiempina vuosina tapahtuneisiin vahinkoihin kohdistuviin varauksiin (run off -tulos)	41	15		32

* siirtymäsäännökset huomioiden.

Henkilöasiakkaiden vakuutusmaksutuottojen kasvu jatkui. Yritysassiakkaiden vakuutusmaksutuotot jäivät vertailukautta pienemmäksi yleisen taloustilanteen jatkuessa haasteellisenä. Vakuutusten myynti kasvoi hieman vertailukaudesta.

Maksutulon markkinaosuudella mitattuna OP Ryhmä on selvästi Suomen suurin vahinkovakuuttaja.

Etuasiakastalouksien määrä kasvoi katsauskaudella ennätyskellisesti 47 000 taloudella 724 000:een, joista jo 76 prosenttia on keskittänyt myös pankkiasiointinsa OP Ryhmään.

Verkko- ja mobiiliasioinnin kehittäminen niin vakuutus- kuin korvauspalvelussa on vahinkovakuutuksen keskeisiä painopisteitä. Viime vuoden lopussa lanseerattujen vahinkoapu.op.fi-sivuston ja uuden OP-mobiilin vahinkoilmoituspalvelun käyttö on ollut runsasta. Henkilöasiakkaiden vahingoista jo lähes 70 prosenttia ilmoitetaan sähköisten kanavien kautta.

Vahinkovakuutuksen tulos

Tulos ennen veroja oli 200 miljoonaa euroa (218). Vakuutuskate kasvoi 3,9 prosenttia 398 miljoonaan euroon. Tuloslaskelmaan kirjatut sijoitusten nettotuotot laskivat 23 miljoonaa euroa. Tulos ennen veroja käyvin arvo in oli 282 miljoonaa euroa (110).

Operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 86,5 prosenttia (86,3). Operatiiviset tunnusluvut eivät sisällä poistoja yrityskaupan yhteydessä syntyneistä aineettomista hyödykkeistä.

Vakuutusmaksutuotot Milj. €	1–9/2016	1–9/2015	Muutos, %
Henkilöasiakkaat	578	549	5,2
Yritysassiakkaat	441	447	-1,3
Baltia	43	42	2,0
Yhteensä	1 062	1 039	2,3

Korvauskulut kasvoivat 1,3 prosenttia. Uusista omaisuuden ja toiminnan suurvahingoista aiheutuva korvausmeno oli vertailukautta suurempi. Tammi–syyskuussa kirjattiin 50 (54) uutta omaisuuden ja toiminnan suurvahinkoa, joiden omalla vastuulla oleva korvausmeno oli yhteensä 42,5 miljoonaa euroa (37,3). Tähän luokkaan kuuluvat yli 0,3 miljoonan euron vahingot. Lakisääteisten eläkkeiden korvausvastuun muutos oli vertailukautta suurempi. Tammi–syyskuussa eläkkeiden korvausvastuun muutos oli 9 miljoonaa euroa (6). Syyskuun lopussa keskimääräinen diskonttokorko oli 2,04 prosenttia. Vuoden 2015 lopussa keskimääräinen diskonttokorko oli 2,22 prosenttia. Diskonttokoron lasku kasvatti korvauskuluja 41 miljoonaa euroa (48). Diskonttokoron muutos heikensi operatiivista yhdistettyä kulusuhdetta 3,9 prosenttiyksikköä (4,6).

Muutokset aiempina vuosina tapahtuneisiin vahinkoihin, ilman diskonttokoron muutoksen vaikutusta, paransivat vakuutusteknistä katetta 41 miljoonaa euroa (15). Operatiivinen vahinkosuhte oli 68,9 prosenttia (68,9). Operatiivinen riskisuhte ilman korvausten välillisiä hoitokuluja oli 63,2 prosenttia (63,6).

Kulut kasvoivat 6,3 prosenttia ICT-kulujen kasvun ja terveys- ja hyvinvointiliiketoiminnan laajentumisen johdosta ja olivat 15 miljoonaa euroa suuremmat kuin vertailukaudella. Operatiivinen liikekulusuhde oli 17,6 prosenttia (17,4). Operatiivinen toimintakulusuhde, joka sisältää myös korvausten välilliset hoitokulut, oli 23,3 prosenttia (22,7).

Operatiivinen vakuutustekninen kate ja yhdistetty kulusuhde (CR)

	1–9/2016		1–9/2015	
	Kate milj. €	CR, %	Kate milj. €	CR, %
Henkilöasiakkaat	104	82,0	110	80,0
Yritysassiakkaat	36	91,8	29	93,6
Baltia	3	92,3	3	92,3
Yhteensä	143	86,5	142	86,3

Sijoitustoiminta

Vahinkovakuutuksen sijoitustaseen tuotto käyvin arvoin oli 18 miljoonaa euroa (31). Sijoitustaseen tuotto on laskettu vähentämällä koko sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtaisen vakuutusvelan arvomuutos.

Sijoituskannan jakauma

%	30.9.2016	31.12.2015
Joukkolainat ja korkorahastot	77,6	76,6
Vaihtoehtoiset sijoitukset	0,8	0,8
Osakkeet	7,6	6,7
Pääomasijoitukset	2,9	3,4
Kiinteistöt	9,2	9,9
Rahamarkkinat	1,9	2,5
Yhteensä	100	100

Vahinkovakuutustoiminnan sijoituskanta oli syyskuun lopussa 3 931 miljoonaa euroa (3 687). Investointitasolle luokiteltujen sijoitusten osuus oli 91 prosenttia (93), ja 64 prosenttia (63) sijoituksista oli vähintään A- luokitelluissa saamisissa. Korkosalkun jäljellä oleva keskimääräinen juoksu-aika oli 5,7 vuotta (5,7) ja duraatio 5,4 vuotta (5,2).

Suorien joukkovelkakirjalainasijoitusten keskimääräinen tuotto oli eräpäivään instrumenttien hankintahinnalla laskettuna (running yield) 1,66 prosenttia (1,65).

Varallisuudenhoito

- Tulos ennen veroja oli 191 miljoonaa euroa (168). Sijoitustoiminnan nettotuotot olivat 102 miljoonaa euroa (84). Tulos ennen veroja käyvin arvoin oli 247 miljoonaa euroa (103).
- Hallinnoitavien varojen bruttomäärä kasvoi vuodenvaihteesta 3,5 miljardia euroa.
- Nettopalkkiotuotot laskivat 6 prosenttia, ja henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuotot kasvoivat 22 prosenttia vertailukaudesta.

Varallisuudenhoidon avainlukuja

Milj. €	1–9/2016	1–9/2015	Muutos, %	1–12/2015
Nettopalkkiotuotot				
Rahastoista ja omaisuudenhoidosta	137	140	-2,0	188
Henkivakuutuksesta	123	127	-3,3	171
Kulut	103	100	3,0	139
Nettopalkkiotuotot yhteensä	157	167	-5,9	220
Henkivakuutuksen riskiliikkeen nettotuotot	20	16	24,4	21
Henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuotot	102	84	22,3	98
Muut tuotot	10	0		5
Tuotot yhteensä	289	266	8,5	344
Henkilöstökulut	23	24	-3,9	32
Poistot ja arvonalentumiset	14	19	-25,4	24
Liiketoiminnan muut kulut	42	38	11,5	52
Kulut yhteensä	80	81	-1,8	108
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	18	17	5,1	23
Tulos ennen veroja	191	168	13,9	213
Mrd. €	30.9.2016	30.9.2015	Muutos, %	31.12.2015
Hallinnoitavat varat (brutto)				
Sijoitusrahastot	22,0	20,7	6,3	21,7
Instituutioasiakkaat	24,6	22,2	10,8	23,5
Private Banking	16,6	13,2	25,8	14,6
Sijoitussidonnaiset vakuutussäästöt	8,8	8,1	8,6	8,7
Hallinnoitavat varat (brutto) yhteensä	72,0	64,2	12,1	68,5
Milj. €				
Nettomyynti				
Sijoittaja- ja säästäjäasiakkaat	156	440	-64,5	666
Private Banking -asiakkaat	316	203	55,7	469
Instituutioasiakkaat	-54	-495	-	-187
Nettomyynti yhteensä	418	149	-	948
Markkinaosuus, %	30.9.2016	30.9.2015	Muutos, %	31.12.2015
Sijoitusrahastoista	21,4	22,3	-0,9	22,2

Sijoitusmarkkinoiden tunnelma parani Ison-Britannian kesäkuisen Brexit-äänestyksen jälkeen. Varallisuudenhoidon tuotteiden kysyntä kääntyi kasvuun heikon ensimmäisen vuosipuoliskon jälkeen. Nettomyynti oli 418 miljoonaa euroa (149), ja hallinnoitavien varojen bruttomäärä kasvoi vuodenvaihteesta 3,5 miljardilla eurolla. Hallinnoitavat varat olivat 72,0 miljardia euroa ja ne sisälsivät noin 11 miljardia euroa OP Ryhmään kuuluvien yritysten varoja.

Kesäkuun alussa OP Ryhmä poisti omistaja-asiakkailtaan pysyvästi rahastojen kaupankäyntikulua. Rahastoetu kiinnosti asiakkaita, ja osuudenomistajien määrä säästäjän rahastoissa kasvoi katsauskaudella 22 000:lla. Sijoittaja- ja säästäjäasiakkaiden kokonaismäärä kasvoi katsauskaudella 2 700:lla ja oli syyskuun lopussa 757 000.

OP-Rahastojen riskikorjattu tuotto säilyi katsauskaudella hyvänä. OP-Rahastojen Morningstar-luokitus oli 3,2 (3,1).

Katsauskaudella jatkettiin varallisuudenhoidon sähköisen myynnin ja asiointin kehittämistä. Sijoitusrahastojen merkinnöistä 42 prosenttia (40) tehtiin sähköisissä kanavissa.

Varallisuudenhoidon tulos

Tulos ennen veroja kasvoi 191 miljoonaan euroon (168). Tulosparannus johtui henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuottojen kasvusta. Tulos käyvin arvoin oli 247 miljoonaa euroa (103).

Nettopalkkiotuotot laskivat 5,9 prosenttia vertailukaudesta ja olivat 157 miljoonaa euroa (167). Nettopalkkiotuotot, joista on vähennetty OP-bonukset omistaja-asiakkaille, olivat 0,27 prosenttia (0,32) hallinnoitavien varojen bruttomäärästä.

Henkivakuutuksen sijoitustaseen tuotto käyvin arvoon oli 18 miljoonaa euroa (38). Sijoitustaseen tuotto on laskettu vähentämällä koko sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisien vakuutusvelan arvonmuutos. Sijoitustase ei sisällä Suomi-yhtiöstä siirtyneitä ns. eriytettyjä taseita.

Kulut pienenevät vertailukaudesta. Varallisuudenhoidon kulu-tuotto-suhde parani 43,0 prosenttiin (45,8). Kulut olivat 0,14 prosenttia (0,14) hallinnoitavien varojen bruttomäärästä.

Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkotäydennyksillä ja korkojohdannaisilla. Katsauskaudella aloitettiin vastuuvelan suojaus myös suorilla korkosijoituksilla. Vakuutusvelan kertyneet korkotäydennykset (ilman eriytettyä tasetta) olivat katsauskauden lopussa 509 miljoonaa euroa (404). Korkotäydennyksistä 36 miljoonaa euroa (54) oli lyhytaikaisia, 12 kuukauden ajaksi tehtyjä korkotäydennyksiä.

Henkivakuutuksen sijoitusomaisuus ilman sijoitussidonnaisen vakuutuksen katteena olevaa omaisuutta, vastuuvelkaa suojaavia korkojohdannaisia sekä eriytettyjä taseita oli 4 050 miljoonaa euroa (4 080). Investointitasolle luokiteltujen sijoitusten osuus korkosalkusta oli 93 prosenttia (95). Katsauskauden lopussa korkosijoitusten modifioitu duraatio oli 5,3 (4,5).

Sijoituskannan jakauma

%	30.9.2016	31.12.2015
Joukkolainat ja korkorahastot	79,1	76,2
Vaihtoehtoiset sijoitukset	7,3	5,7
Osakkeet ja osakerahastot	6,1	5,1
Kiinteistöt	7,1	6,6
Rahamarkkinat	0,4	6,4
Yhteensä	100	100

Henkivakuutuksen eriytetyn taseen sijoitustoiminnan tuotto

Henkivakuutukseen siirtyi 31.12.2015 Suomi-yhtiön yksilöllinen henkivakuutuskanta. Kannasta on muodostettu kannanluovutuksen yhteydessä eriytetty tase, jolla on muusta henkivakuutustoiminnasta poikkeava voitonjakopolitiikka.

Eriytetyn henkivakuutustaseen sijoitusomaisuuden määrä ilman vakuutusvelkaa suojaavia korkojohdannaisia oli katsauskauden lopussa 1 138 miljoonaa euroa. Sijoituksista 83 prosenttia oli joukkolainoissa ja korkorahastoissa, 7 prosenttia vaihtoehtoisissa sijoituksissa, 3 prosenttia osakkeissa ja osakerahastoissa, 6 prosenttia kiinteistöissä ja 1 prosenttia rahamarkkinasijoituksissa.

Eriytetyn henkivakuutustaseen tuotto käyvin arvoon oli 17 miljoonaa euroa. Tuotto on laskettu vähentämällä sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisien vakuutusvelan arvonmuutos.

Suomi-yhtiön yksilöllinen eläkevakuutuskanta yhdisteltiin OP Ryhmään 30.9.2016. Myös eläkevakuutuskannasta muodostettiin eritetty tase, jolla on muusta henkivakuutustoiminnasta poikkeava voitonjakopolitiikka. Siirtyvän taseen määrä oli katsauskauden lopussa 3,2 miljardia euroa. Sijoituksista 67 prosenttia oli joukkolainoissa ja korkorahastoissa, 23 prosenttia rahamarkkinasijoituksissa, 6 prosenttia kiinteistöissä, 2 prosenttia osakkeissa ja osakerahastoissa ja 2 prosenttia vaihtoehtoisissa sijoituksissa.

Muu toiminta

Muun toiminnan avainlukuja

Milj. €	1–9/2016	1–9/2015	Muutos, %	1–12/2015
Korkokate	-35	-34	2,0	-52
Nettopalkkiotuotot	-48	15		20
Sijoitustoiminnan nettotuotot	110	75	47,2	86
Liiketoiminnan muut tuotot	424	360	17,7	484
Tuotot yhteensä	452	416	8,5	538
Henkilöstökulut	130	128	2,1	176
Poistot ja arvonalentumiset	35	37	-5,3	48
Liiketoiminnan muut kulut	223	236	-5,3	327
Kulut yhteensä	389	401	-2,9	551
Saamisten arvonalentumiset	0	0		0
Tulos ennen veroja	63	16		-13

Muun toiminnan tulos

Muun toiminnan tulos ennen veroja oli 63 miljoonaa euroa (16). Tulosta paransivat sijoitustoiminnan nettotuottojen ja liiketoiminnan muiden tuottojen kasvaminen. Nettopalkkiotuotot puolestaan supistuivat vertailukaudesta. Tuotot yhteensä kasvoivat 8,5 prosenttia 452 miljoonaan euroon.

Muun toiminnan korkokate oli -35 miljoonaa euroa (-34). Ryhmän senior-ehtoisen tukkuvarainhankinnan, TLTRO II – varainhankinnan sekä katettujen joukkovelkakirjalainojen keskimarginaali oli syyskuussa 34 korkopistettä (39). Katetut joukkovelkakirjalainat raportoidaan osana pankkitoiminta segmenttiä.

Ryhmän sisäistä toimintamallia muutettiin katsauskaudella siirtämällä muun muassa korko- ja valuuttatradings sekä joukkovelkakirjalainakaupankäynti Pankkitoiminta-segmentistä Muu toiminta -segmenttiin. Muutos kasvatti Muu toiminta -segmentin sijoitustoiminnan nettotuottoja arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuottojen kasvettua sekä supisti nettopalkkiotuottoja.

Muulle toiminnalle kirjattiin Visa Inc:n Visa Europe Ltd:n ostopaikkatuloista tuottoa 71 miljoonaa euroa liiketoiminnan muihin tuottoihin.

Muun toiminnan kulut supistuivat 12 miljoonaa euroa ja olivat 389 miljoonaa euroa. Vuokrat supistuivat 7 miljoonaa euroa. ICT-kulut ja palveluostot kasvoivat yhteensä 6 miljoonaa euroa vertailukaudesta. Liiketoiminnan muita kuluja kasvattivat vertailukaudesta Vallilan toimitilojen uudelleenrakentamiseen liittyvät kertaluonteiset kuluerät 16 miljoonaa euroa.

OP Ryhmän rakenteessa tapahtuneet muutokset

OP Ryhmän tilinpäätökseen yhdistellään katsauskauden lopussa yhteensä 178 osuuspankkia (178) konserniyhtiöineen, OP Osuuskunta -konserni ja OVY Vakuutus Oy.

Katsauskaudella osuuspankkien lukumäärää pienensi Östra Korsholms Andelsbankin sulautuminen Vasa Andelsbankiin. Sulautuminen rekisteröitiin 29.2.2016. Katsauskaudella osuuspankkien lukumäärää puolestaan kasvatti Helsingin OP

Pankki Oy:n yhtiömuodon muutos osuuspankiksi, joka rekisteröitiin 1.4.2016. Pankin uusi toiminimi on Helsingin Seudun Osuuspankki (OP Helsinki). OP Helsinki kuuluu tytäryhteisönä OP Ryhmän keskusyhteisökonserniin. Keskusyhteisöllä on jatkossakin merkittävä rooli uuden pankin pääomittamisessa, minkä vuoksi OP Helsingin sääntöjen mukaan OP Osuuskunnalla on määräysvalta OP Helsingistä.

Keiteleen Osuuspankki on 31.10.2016 sulautunut Pielaveden Osuuspankkiin, jonka toiminimi on sulautumisen yhteydessä muuttunut Nilakan Seudun Osuuspankiksi.

Enon Osuuspankki, Ilomantsin Osuuspankki, Kiihtelysvaaran Osuuspankki ja Tuupovaaran Osuuspankki ovat hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Enon Osuuspankki, Kiihtelysvaaran Osuuspankki ja Tuupovaaran Osuuspankki sulautuvat Ilomantsin Osuuspankkiin. Sulautumisen yhteydessä Ilomantsin Osuuspankki muuttaa toiminimensä Vaara-Karjalan Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 31.12.2016.

Puolangan Osuuspankki ja Suomussalmen Osuuspankki ovat hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Puolangan Osuuspankki sulautuu Suomussalmen Osuuspankkiin. Sulautumisen yhteydessä Suomussalmen Osuuspankki muuttaa toiminimensä Ylä-Kainuun Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 31.12.2016.

Pielisen Osuuspankki ja Pohjois-Karjalan Osuuspankki ovat 10.10.2016 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Pielisen Osuuspankki sulautuu Pohjois-Karjalan Osuuspankkiin. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 31.3.2017.

OP Ryhmään kuuluvien yhtiöiden nimet on muutettu OP-alkuisiksi 4.4.2016 voimaan tulleilla muutoksilla:

- Pohjola Pankki Oyj:n uusi nimi on OP Yrittäjäpankki Oyj
- Pohjola Vakuutus Oy:n uusi nimi on OP Vakuutus Oy
- Pohjola Varainhoito Oy:n uusi nimi on OP Varainhoito Oy

- Pohjola Kiinteistösijoitus Oy:n uusi nimi on OP Kiinteistösijoitus Oy
- Pohjola Asset Management Execution Services Oy:n uusi nimi on OP Asset Management Execution Services Oy

Myös Baltiassa sijaitsevien yhtiöiden nimet ovat muuttuneet OP-alkuisiksi seuraavasti:

- Pohjola Bank plc Eesti filiaalini uusi nimi on OP Corporate Bank plc Eesti filiaal
- Pohjola Bank plc filiaal Latvia:n uusi nimi on OP Corporate Bank plc filiaal Latvia
- Pohjola Bank plc Lietuvas filiaalini uusi nimi on OP Corporate Bank plc Lietuvas filiaal
- Pohjola Finance Estonia AS:n uusi nimi on OP Finance AS
- "Pohjola Finance" SIA:n uusi nimi on "OP Finance" SIA
- UAB "Pohjola Finance":n uusi nimi on UAB "OP Finance"

Omasairaala Oy:n nimi vaihdettiin Pohjola Terveys Oy:ksi Tampereen sairaalan avaamisen yhteydessä 1.8.2016.

Henkilöstö ja palkitseminen

OP Ryhmän palveluksessa oli katsauskauden lopussa 12 248 henkilöä (12 130). Henkilöstöä oli keskimäärin 12 276 (12 174). OP Ryhmä jatkoi panostustaan digitaalisen liiketoiminnan ja asiakaskokemuksen kehittämiseen, minkä myötä henkilöstön määrä kasvoi.

Katsauskauden aikana OP Ryhmän palveluksesta siirtyi eläkkeelle 255 henkilöä (186). Eläkkeelle siirtyneiden keski-ikä oli 61,9 vuotta (61,6).

OP Ryhmän muuttuva palkitseminen jakautuu lyhyen aikavälin yrityskohtaiseen palkitsemiseen sekä ryhmätasoiseen pitkän aikavälin palkitsemiseen.

OP Ryhmän ryhmätasoinen pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä muodostuu johdolle tarkoitettua kannustinjärjestelmästä sekä muulle henkilöstölle tarkoitettua henkilöstörahostosta.

Johdon pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä on vahvistettu vuosille 2014–2016. Lisäksi henkilöstölle suunnattu OP Ryhmän henkilöstörahoston palkitsemisjärjestelmä jatkuu vuoden ansaintajaksoin.

Kannustinjärjestelmiä laadittaessa on otettu huomioon finanssi- ja rahoitusalan palkitsemisjärjestelmiä koskeva sääntely. Palkitsemisjärjestelmä 2014–2016 noudattelee edellisen kolmivuotisen ansaintajakson pääperiaatteita.

Pitkän aikavälin tavoitemittareiksi OP Osuuskunnan hallintoneuvosto on asettanut OP Ryhmän tuloksen ennen veroja, ryhmän ydinvakavaraisuuden (CET1) ja keskittäjäasiakkaiden määrän kasvun. Ryhmätasoiset tavoitteet ovat yhtenevät sekä johdon kannustinjärjestelmässä, että OP Ryhmän henkilöstörahostossa.

OP Osuuskunnan hallinto

OP Ryhmän keskusyhteisön (OP Osuuskunta) varsinainen osuuskunnan kokous pidettiin 15.3.2016. Hallintoneuvostoon

valittiin seuraavat erovuorossa olleet hallintoneuvoston jäsenet uudelleen kolmivuotiskaudeksi, joka päättyy vuonna 2019: tuoteryhmäjohtaja Ola Eklund, yrittäjä Leif Enberg ja lehtori Mervi Väisänen.

Uusiksi hallintoneuvoston jäseniksi vuonna 2019 päättyväksi kolmivuotiskaudeksi valittiin varatoimitusjohtaja Tajja Jurmu, lehtori Marja-Liisa Kaakko ja dekaani Petri Sahlström.

Lisäksi hallintoneuvoston jäsenyydestä kesken kauden eroa pyytäneiden henkilöiden tilalle valittiin hallintoneuvostoon uusina jäseninä toimitusjohtaja Anne Harju (2016–2018), terveyskeskuslääkäri Terttu Hällfors (2016–2017), KHT-tilintarkastaja Katja Kuosa-Kaarti (2016–2018), toimitusjohtaja Timo Laine (2016–2017) ja toimitusjohtaja Olli Näsi (2016–2018). Hallintoneuvostossa on kaikkiaan 34 jäsentä.

Järjestäytymiskokouksessaan hallintoneuvosto valitsi puheenjohtajakseen professori Jaakko Pehkosen ja varapuheenjohtajakseen lehtori Mervi Väisänen ja toimitusjohtaja Olli Tarkkasen.

Johtokunnan jäsenten enimmäismäärää nostettiin kahdeksasta jäsenestä yhdeksään jäsenen johtokunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi Osuuskunnan kokouksen päättämällä muutoksella osuuskunnan sääntöihin. Muutoksen myötä henkilöstöjohtaja Outi Taivaisesta tuli johtokunnan varsinainen jäsen (aiemmin varajäsen).

OP Ryhmän tilintarkastajaksi valittiin varsinaisessa osuuskunnan kokouksessa KHT-yhteisö KPMG Oy Ab. KPMG Oy Ab:n nimeämänä päävastuullisena tilintarkastajana toimii KHT Raija-Leena Hankonen.

Investoinnit ja palvelukehittäminen

OP Osuuskunta tytäryhtiöineen vastaa OP Ryhmän palvelutoiminnan kehittämisestä. Palvelutoiminnan kehittämiseen liittyvistä kustannuksista merkittävä osa muodostuu ICT-investoinneista ja niihin liittyvistä määrittelyistä.

OP Ryhmän kehittämisinvestoinnit olivat tammi-syyskuussa 214 miljoonaa euroa (135). Nämä sisältävät lisenssimaksut, ostetut palvelut, muut hankkeisiin liittyvät ulkoiset kustannukset sekä omaa työtä. Kehittämismenoista 118 miljoonaa euroa (82) on aktivoitu.

Loppuvuoden näkymät

Suomen talous on kuluvana vuonna elpynyt hitaasti kotimarkkinoiden tukemana. Kulutus ja erityisesti rakentaminen ovat kohentaneet talouskasvua, mutta vienti on vetänyt edelleen vaisusti. Työttömyys on alentunut ja luottamus kohentunut. Maailmantalous kasvaa edelleen verkkaisesti, eikä vienti ole elpymässä nopeasti. Suomen talouden hitaahko kasvu jatkuu lähiaikoina ennen kaikkea kotimaisen kysynnän tukemana. Ison-Britannian kansanäänestyksen aiheuttama levottomuus rahoitusmarkkinoilla tasaantui katsauskauden lopulla, mutta Brexit ja monet muut poliittiset ja taloudelliset riskit varjostavat yhä näkymiä. Kotimaassa elpymistä voi uhata jo päätettyjen talouspoliittisten toimien läpiviennin kangertelu.

Osin jo negatiiviseksi painunut markkinakorkotaso rasittaa pankkien korkokatteita ja heikentää vakuutusyhteisöjen sijoitustuottoja. Matala korkotaso tukee toisaalta asiakkaiden luotonhoitokykyä, mikä on pitänyt pankkitoiminnan arvonalentumisten määrän vähäisenä pitkään jatkuneesta hitaasta talouskasvusta huolimatta. Finanssialan digitalisaatio, hajanaisten tietojärjestelmäinfrastruktuurien uudistaminen sekä asiakaskäyttäytymisen muutos edellyttävät toimialalta lähivuosina merkittäviä kehittämispanostuksia, jotka lisäävät kuluja ja heikentävät kannattavuutta lyhyellä aikavälillä. Toimintaympäristön muutokset korostavat toiminnan tehokkuuden ja kannattavuuden sekä vahvan vakavaraisuuden merkitystä.

OP Ryhmän vuoden 2016 tuloksen ennen veroja arvioidaan muodostuvan suuruusluokaltaan saman tasoiseksi kuin vuoden 2015 ennätystulos. Toimintaympäristön kehitykseen liittyvän epävarmuuden normaalia korkeampi taso on lisännyt lyhyen aikavälin tulosvolatiliteettia, mikä vaikuttaa OP Ryhmän koko vuoden tuloksen ennustettavuuteen. Merkittävimmät epävarmuustekijät liittyvät korko- ja sijoitusympäristön muutoksiin.

Kaikki tässä osavuosisikatsauksessa esitetyt ennusteet ja arviot perustuvat tämän hetkiseen näkemykseen talouden kehityksestä. Toteutuvat tulokset voivat olla merkittävästi erilaiset.

Tuloslaskelma

Milj. €	Lilte	7-9/ 2016	7-9/ 2015	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Korkokate	3	271	256	799	767
VakuutusKate	4	149	140	418	399
Nettopalkkiotuotot	5	200	205	637	652
Sijoitustoiminnan nettotuotot	6	99	79	282	368
Liiketoiminnan muut tuotot		11	8	104	33
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta		2	2	5	6
Tuotot yhteensä		732	690	2 245	2 225
Henkilöstökulut		167	172	563	573
Poistot ja arvonalentumiset		41	38	116	120
Liiketoiminnan muut kulut		152	121	458	411
Kulut yhteensä		361	331	1 136	1 105
Saamisten arvonalentumiset	7	12	10	36	47
OP-bonukset omistaja-asiakkaille		53	51	153	147
Tulos ennen veroja		306	299	921	926
Tuloverot		61	59	183	215
Kauden tulos		245	240	738	712
Jakautuminen:					
Omistajille		245	239	736	708
Määräysvallattomille omistajille		1	2	2	4
Kauden tulos		245	240	738	712
Laaja tuloslaskelma					
Kauden tulos		245	240	738	712
Erät, joita ei siirretä tulosvaikutteisiksi					
Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden uudelleen määrittämisestä johtuvat voitot/(tappiot)		-32	-51	-302	233
Erät, jotka saatetaan myöhemmin siirtää tulosvaikutteisiksi					
Käyvän arvon rahaston muutos					
Käypään arvoon arvostamisesta		135	-115	230	-217
Rahavirran suojauksesta		-1	9	24	-13
Muuntoerot		0	0	0	0
Tuloverot					
Eristä, joita ei siirretä tulosvaikutteisiksi					
Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden uudelleen määrittämisestä johtuvista voitoista/(tappioista)		6	10	60	-47
Eristä, jotka saatetaan myöhemmin siirtää tulosvaikutteisiksi					
Käypään arvoon arvostamisesta		-27	23	-46	43
Rahavirran suojauksesta		0	-2	-5	3
Kauden laaja tulos		327	114	699	714
Laajan tuloksen jakautuminen:					
Omistajille		320	113	663	699
Määräysvallattomille omistajille		7	1	35	15
Kauden laaja tulos		327	114	699	714

Tase

Milj. €	Lilte	30.9. 2016	31.12. 2015
Käteiset varat		8 736	8 619
Saamiset luottolaitoksilta		351	425
Kaupankäynnin rahoitusvarat		850	928
Johdannaissopimukset	10	6 351	5 763
Saamiset asiakkailta	12	77 846	75 192
Sijoitusomaisuus		26 157	20 784
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat		8 795	8 640
Osuudet osakkuusyrityksissä		92	93
Aineettomat hyödykkeet		1 442	1 395
Aineelliset hyödykkeet		869	843
Muut varat		2 612	2 347
Verosaamiset		162	118
Varat yhteensä		134 264	125 145
Velat luottolaitoksille		3 510	1 673
Johdannaissopimukset		5 411	5 369
Velat asiakkaille		59 636	58 220
Vakuutusvelka	13	11 070	7 705
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	13	8 823	8 666
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	14	29 072	27 706
Varaukset ja muut velat		4 258	3 921
Verovelat		872	866
Lisäosuudet		79	106
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 460	1 590
Velat yhteensä		124 191	115 822
Oma pääoma			
OP Ryhmän omistajien osuus			
Osuuspääoma			
Jäsenosuudet		161	154
Tuotto-osuudet		2 632	2 502
Käyvän arvon rahasto	15	411	242
Muut rahastot		2 159	2 085
Kertyneet voittovarot		4 624	4 271
Määräysvallattomien omistajien osuus		86	70
Oma pääoma yhteensä		10 073	9 324
Velat ja oma pääoma yhteensä		134 264	125 145

Oman pääoman muutoslaskelma

Milj. €	Omistajille kuuluva oma pääoma					Määräys- vallattomien omistajien osuus	Oma pääoma yhteensä
	Osuus- pääoma	Käyvän arvon rahasto	Muut rahastot	Kertyneet voittovarot	Yhteensä		
Oma pääoma 1.1.2015	1 709	425	1 996	3 014	7 144	69	7 213
Tilikauden laaja tulos		-197		894	698	15	713
Kauden tulos				708	708	4	712
Muut laajan tuloksen erät		-197		186	-10	12	1
Voitonjako				-21	-21		-21
Osuuspääoman lisäys	677				677		677
OP Ryhmään siirtyvien POP Pankkien kertavaikutus*	2	1	67	48	118		118
Rahastosiirrot			22	-22			
Muut				-2	-2	-8	-9
Oma pääoma 30.9.2015	2 387	230	2 085	3 911	8 613	77	8 690

* OP Ryhmään siirtyi 19.5.2015 alkaen kuusi aiemmin POP Pankki -ryhmään kuulunutta pankkia.

Milj. €	Omistajille kuuluva oma pääoma					Määräys- vallattomien omistajien osuus	Oma pääoma yhteensä
	Osuus- pääoma	Käyvän arvon rahasto	Muut rahastot	Kertyneet voittovarot	Yhteensä		
Oma pääoma 1.1.2016	2 656	242	2 085	4 271	9 254	70	9 324
Tilikauden laaja tulos		169		494	663	35	698
Kauden tulos				736	736	2	738
Muut laajan tuloksen erät		169		-242	-73	33	-40
Voitonjako				-68	-68		-68
Osuuspääoman lisäys	137				137		137
Rahastosiirrot			75	-75			
Muut				1	1	-19	-18
Oma pääoma 30.9.2016	2 793	411	2 159	4 624	9 987	86	10 073

Rahavirtalaskelma

Milj. €	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Liiketoiminnan rahavirta		
Kauden tulos	738	712
Kauden tulokseen tehdyt oikaisut	435	1 177
Liiketoiminnan varojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-8 221	-5 786
Saamiset luottolaitoksilta	119	204
Kaupankäynnin rahoitusvarat	-242	326
Johdannaissopimukset	44	-22
Saamiset asiakkailta	-2 681	-2 954
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat	-17	-683
Sijoitusomaisuus	-4 879	-2 898
Muut varat	-564	242
Liiketoiminnan velkojen lisäys (+) tai vähennys (-)	6 104	3 626
Velat luottolaitoksille	1 838	-271
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvelat	0	-4
Johdannaissopimukset	-38	12
Velat asiakkaille	1 416	3 739
Vakuutusvelka	3 234	23
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	-248	-38
Varaukset ja muut velat	-98	165
Maksetut tuloverot	-211	-295
Saadut osingot	70	73
A. Liiketoiminnan rahavirta yhteensä	-1 085	-492
Investointien rahavirta		
Eräpäivään asti pidettävien rahavarojen lisäykset	0	-1
Eräpäivään asti pidettävien rahavarojen vähennykset	16	83
Tytär- ja osakkuusyritysten hankinnat hankintahetken rahavaroilla vähennettynä	-1	-25
Tytär- ja osakkuusyritysten myynnit myyntihetken rahavaroilla vähennettynä		0
Investoinnit aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin	-194	-194
Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden luovutukset	11	5
B. Investointien rahavirta yhteensä	-168	-132
Rahoituksen rahavirta		
Velat, joilla on huonompi etuoikeus, lisäykset	0	1 242
Velat, joilla on huonompi etuoikeus, vähennykset	-144	-697
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat, lisäykset	20 722	22 269
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat, vähennykset	-19 203	-21 684
Osuus- ja osakepääoma, lisäykset	682	2 807
Osuus- ja osakepääoma, vähennykset	-572	-2 226
Maksetut osingot ja osuuspääoman korot	-69	-30
C. Rahoituksen rahavirta yhteensä	1 416	1 681
Rahavarojen nettomuutos (A+B+C)	162	1 057
POP pankkien rahavarat*		47
Rahavarojen muutos yhteensä	162	1 104
Rahavarat tilikauden alussa	8 708	4 176
Rahavarat tilikauden lopussa	8 870	5 280
Saadut korot	1 829	1 966
Maksetut korot	-1 078	-1 235
Rahavarat		
Käteiset varat	8 736	4 989
Vaadittaessa maksettavat saamiset luottolaitoksilta	134	291
Yhteensä	8 870	5 280

* OP Ryhmään siirtyi 19.5.2015 alkaen kuusi aiemmin POP Pankki -ryhmään kuulunutta pankkia.

Segmenttikohtaiset tiedot

Segmenttien pääomitus perustuu luottolaitoslain mukaiseen OP Ryhmän vakavaraisuuslaskelmaan. Vakavaraisuuslaskennan mukaiset pääomavaateet on jaettu toimintasegmenteille. Pankkitoiminnalle on kohdistettu pääomia siten, että Ydinvakavaraisuus (CET1) on 19 prosenttia (18). Vahinkovakuutustoiminnalle on kohdistettu pääomia siten, että Solvenssisuhde (SII) on 120 prosenttia ja henkivakuutustoiminnassa 130 prosenttia. Pääomien allokoinnilla on vaikutusta segmentin maksamiin konsernin sisäisiin korkoihin.

	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Tulos tammi–syyskuu 2016, milj. €						
Korkokate	847	-15	4	-35	-1	799
-josta sisäiset nettotulokset ennen veroja	-15	-13	4	24		
Vakuutuskate		398	20		0	418
Nettopalkkiotuotot	564	-41	157	-48	5	637
Sijoitustoiminnan nettotuotot	-16	87	102	110	-1	282
Liiketoiminnan muut tuotot	21	6	4	424	-350	104
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta	1	1	3	0	0	5
Tuotot yhteensä	1 416	436	289	452	-348	2 245
Henkilöstökulut	335	74	23	130	0	563
Poistot ja arvonalentumiset	37	29	14	35		116
Liiketoiminnan muut kulut	408	132	42	223	-349	458
Kulut yhteensä	781	235	80	389	-349	1 136
Saamisten arvonalentumiset	35	0		0	1	36
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	133	1	18		0	153
Tulos ennen veroja	467	200	191	63	0	921
	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Tulos tammi–syyskuu 2015, milj. €						
Korkokate	822	-17	-3	-34	-2	767
-josta sisäiset nettotulokset ennen veroja	-20	-15	2	33		
Vakuutuskate		383	16		0	399
Nettopalkkiotuotot	511	-40	167	15	0	652
Sijoitustoiminnan nettotuotot	105	110	84	75	-6	368
Liiketoiminnan muut tuotot	21	4	1	360	-352	33
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta	4	0	2		0	6
Tuotot yhteensä	1 462	441	266	416	-360	2 225
Henkilöstökulut	348	73	24	128	0	573
Poistot ja arvonalentumiset	37	27	19	37	0	120
Liiketoiminnan muut kulut	371	121	38	236	-355	411
Kulut yhteensä	756	221	81	401	-354	1 105
Saamisten arvonalentumiset	47	0		0	0	47
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	129	1	17		0	147
Tulos ennen veroja	531	218	168	16	-6	926

Tase 30.9.2016, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Käteiset varat	103	173	659	8 627	-825	8 736
Saamiset luottolaitoksilta	5 352	6	39	10 059	-15 106	351
Kaupankäynnin rahoitusvarat	81			774	-5	850
Johdannaissopimukset	594	48	338	5 998	-626	6 351
Saamiset asiakkailta	78 340	0	0	712	-1 205	77 846
Sijoitusomaisuus	6 293	3 816	7 980	18 732	-10 664	26 157
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			8 795			8 795
Osuudet osakkuusyrittäksissä	41	2	28	0	22	92
Aineettomat hyödykkeet	64	690	372	320	-3	1 442
Aineelliset hyödykkeet	491	46	22	323	-13	869
Muut varat	332	711	276	1 567	-274	2 612
Verosaamiset	94	4	15	32	17	162
Varat yhteensä	91 785	5 495	18 523	47 143	-28 683	134 264
Velat luottolaitoksille	9 415			8 286	-14 192	3 510
Johdannaissopimukset	201	6	13	5 817	-626	5 411
Velat asiakkaille	54 542		0	6 853	-1 759	59 636
Vakuutusvelka		3 131	7 939		0	11 070
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista			8 823			8 823
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	10 559			19 605	-1 092	29 072
Varaukset ja muut velat	2 046	407	420	1 740	-355	4 258
Verovelat	360	93	89	312	18	872
Lisäosuudet	251			970	-1 143	79
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	63	135	245	1 470	-453	1 460
Velat yhteensä	77 437	3 772	17 529	45 054	-19 601	124 191
Oma pääoma						10 073

Tase 31.12.2015, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Käteiset varat	130	107	230	8 451	-299	8 619
Saamiset luottolaitoksilta	4 415	6	39	10 506	-14 540	425
Kaupankäynnin rahoitusvarat	939			5	-17	928
Johdannaissopimukset	5 735	14	75	337	-398	5 763
Saamiset asiakkailta	75 633			801	-1 242	75 192
Sijoitusomaisuus	6 425	3 570	5 125	16 446	-10 782	20 784
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			8 640			8 640
Osuudet osakkuusyrittäksissä	42	2	-1	32	18	93
Aineettomat hyödykkeet	67	695	280	261	92	1 395
Aineelliset hyödykkeet	494	47	16	299	-13	843
Muut varat	1 030	666	280	617	-247	2 347
Verosaamiset	47	4	10	40	16	118
Varat yhteensä	94 958	5 111	14 694	37 795	-27 412	125 145
Velat luottolaitoksille	10 712			4 374	-13 414	1 673
Johdannaissopimukset	5 389	15	37	326	-398	5 369
Velat asiakkaille	53 586		0	6 106	-1 472	58 220
Vakuutusvelka		2 917	4 788		0	7 705
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista			8 666			8 666
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	10 971			17 893	-1 158	27 706
Varaukset ja muut velat	2 122	322	98	1 704	-325	3 921
Verovelat	406	84	69	299	8	866
Lisäosuudet	255			5 799	-5 947	106
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	80	135	281	1 591	-497	1 590
Velat yhteensä	83 520	3 473	13 939	38 092	-23 203	115 822
Oma pääoma						9 324

Liitetaulukot

Liite 1	Laatimisperiaatteet
Liite 2	Tunnusluvut ja niiden laskentakaavat
Liite 3	Korkokate
Liite 4	Vakuutuskate
Liite 5	Nettopalkkiotuotot
Liite 6	Sijoitustoiminnan nettotuotot
Liite 7	Saamisten arvonalentumiset
Liite 8	Rahoitusvarojen ja -velkojen luokittelu
Liite 9	Toistuvasti käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien ryhmittely arvostusmenetelmän mukaisesti
Liite 10	Johdannaissopimukset
Liite 11	Rahoitusvarat ja -velat, jotka vähennetty toisistaan tai joita koskee toimeenpantavissa oleva yleinen nettoutusjärjestely
Liite 12	Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sekä ongelmasaamiset
Liite 13	Vakuutustoiminnan velat
Liite 14	Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat
Liite 15	Käyvän arvon rahasto verojen jälkeen
Liite 16	Annetut vakuudet
Liite 17	Taseen ulkopuoliset sitoumukset
Liite 18	Luottolaitosvakavaraisuus
Liite 19	Vastuut rating-luokittain
Liite 20	Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus
Liite 21	OP Ryhmän rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus
Liite 22	Lähipiiriliiketoimet

Liite 1 Laatomisperiaatteet

Osavuosikatsaus on laadittu IAS 34 -standardin (Osavuosikatsaukset) ja konsernin vuoden 2015 tilinpäätöksessä esitettyjen laatimisperiaatteiden mukaan.

Osavuosikatsaus on tilintarkastamaton. Kaikki osavuosikatsauksen luvut on pyöristetty, joten yksittäisten lukujen yhteenlaskettu summa saattaa poiketa esitetystä summaluovusta.

Osavuosikatsaus on julkaistu suomen, englannin ja ruotsin kielellä. Suomenkielinen osavuosikatsaus on virallinen, jota käytetään, mikäli havaitaan ristiriitaisuutta kieliversioiden välillä.

Tulos- ja tasekaavan ryhmittelyä on uudistettu osavuosikatsauksessa 1.1.-30.6.2016. Uudella ryhmittelyllä ei ole vaikutusta omaan pääomaan, taseen loppusummaan tai kauden tulokseen. Segmenttiraportointia on päivitetty vastaavasti. Vertailutiedot on oikaistu uuden ryhmittelyn mukaiseksi. Taulukko uuden ryhmittelyn mukaisista tuloksen ja taseen vertailutiedoista on esitetty osavuosikatsauksessa 1.1.-30.6.2016.

Suurimmat uudesta ryhmittelystä johtuvat muutokset ovat seuraavat:

Korkokatteen erittely korkotuotoista ja -kuluista on esitetty liitetiedoissa. Korkokatetta arvonalentumisen jälkeen ei esitetä erikseen. Saamisten arvonalentumiset on esitetty omalla rivillään kulujen jälkeen.

Aikaisemmin esitetty rivi vahinkovakuutuksen nettotuotot on jaettu paremmin erien luonnetta kuvaaviin vakuutuskatteeseen ja sijoitustoiminnan nettotuottoihin. Diskonttauksen purkautuminen on esitetty sijoitustoiminnan nettotuotoissa.

Aikaisemmin esitetty rivi henkivakuutustoiminnan nettotuotot on jaettu siten, että palkkioluonteiset henkivakuutuksen kuormitustulo ja sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautukset on esitetty palkkiotuotoissa sekä riskiliike vakuutusmaksutuotoissa. Muut rivillä aiemmin esitetyt erät on kohdistettu sijoitustoiminnan nettotuottoihin.

Aikaisemmin omalla rivillään esitetty kaupankäynnin nettotuotot on yhdistetty sijoitustoiminnan nettotuottoihin. Rivi osuus osakkuusyritysten tuloksesta on esitetty tuottojen ryhmässä.

Kulut on jaettu henkilöstökuluihin, poistoihin ja liiketoiminnan muihin kuluihin. Aikaisemmin kulut jaettiin henkilöstökuluihin, muihin hallintokuihin ja liiketoiminnan muihin kuluihin. OP-bonukset omistaja-asiakkaille on esitetty kaikissa segmenteissä omalla rivillään kulujen jälkeen.

Taseessa aikaisemmin esitetyt vahinkovakuutuksen varat ja henkivakuutuksen varat -rivit on jaettu muille sisältöä parhaiten kuvaaville riveille. Uutena rivinä on esitetty sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat.

Taseessa aikaisemmin esitetyt vahinkovakuutuksen velat ja henkivakuutuksen velat -rivit on jaettu erien sisältöä parhaiten kuvaaville riveille. Uusina riveinä on esitetty vakuutusvelka sekä velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista.

Liite 2 Tunnusluvut ja niiden laskentakaavat

	1–9/ 2016	1–9/ 2015
Oman pääoman tuotto (ROE), %	10,2	12,0
Oman pääoman tuotto (ROE) käyvin arvo in,%	9,6	12,0
Koko pääoman tuotto (ROA), %	0,76	0,83
Kulujen osuus tuotoista, %	51	50
Henkilöstö keskimäärin	12 276	12 195

VAIHTOEHTOISET TUNNUSLUVUT

Euroopan arvopaperimarkkinaviranomaisen (ESMA) uudet ohjeet vaihtoehtoisista tunnusluvuista tulivat voimaan 3.7.2016. Vaihtoehtoisia tunnuslukuja esitetään kuvaamaan liiketoiminnan taloudellista kehitystä ja parantamaan vertailukelpoisuutta eri raportointikausien välillä. Vaihtoehtoisia tunnuslukuja ei tulisi pitää korvaavina mittareina verrattuna IFRS-tilinpäätösnormistossa määriteltyihin tunnuslukuihin.

Käytettyjen vaihtoehtoisten tunnuslukujen laskentakaavat on esitetty alla ja ne vastaavat sisällöltään aikaisemmin esitettyjä tunnuslukuja.

Oman pääoman tuotto (ROE), %	$\frac{\text{Tilikauden tulos}}{\text{Oma pääoma (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
Oman pääoman tuotto (ROE) käyvin arvo in, %	$\frac{\text{Tilikauden laaja tulos}}{\text{Oma pääoma (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
Koko pääoman tuotto (ROA), %	$\frac{\text{Tilikauden tulos}}{\text{Taseen loppusumma keskimäärin (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
Kulujen osuus tuotoista, %	$\frac{\text{Kulut yhteensä}}{\text{Tuotot yhteensä}} \times 100$
Saamisten arvonalentumiset luotto- ja takauskannasta, %	$\frac{\text{Saamisten arvonalentumiset} \times (\text{tilikauden päivät/katsauskauden päivät})}{\text{Luotto- ja takauskanta katsauskauden lopussa}} \times 100$
Vahinkovakuutuksen tunnusluvut:	
Vahinkosuhte (Ilman perustekorkokulua), %	$\frac{\text{Korvaukset ja korvausten hoitokulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
Liikekulusuhde, %	$\frac{\text{Liikekulut + poistot/oikaisut yrityskaupan yhteydessä syntyneistä aineettomista hyödykkeistä}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
Riskisuhte (Ilman perustekorkokulua), %	$\frac{\text{Korvaukset pl. korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
Yhdistetty kulusuhde (Ilman perustekorkokulua), %	Vahinkosuhte + liikekulusuhde Riskisuhte + toimintakulusuhde
Toimintakulusuhde, %	$\frac{\text{Liikekulut ja korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
Operatiivinen vahinkosuhte, %	$\frac{\text{Korvauskulut pl. Laskuperustemuutokset}}{\text{Vakuutusmaksutuotot pl. laskuperustemuutokset (netto)}} \times 100$

Operatiivinen liikekulusuhde, %	$\frac{\text{Liikekulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot pl. laskuperustemuutokset (netto)}} \times 100$
Operatiivinen yhdistetty kulusuhde, %	Operatiivinen vahinkosuhte + operatiivinen liikekulusuhde Operatiivinen riskisuhte + operatiivinen toimintakulusuhde
Operatiivinen riskisuhte (ilman perustekorkokulua), %	$\frac{\text{Korvaukset pl. korvausten selvittelykulut ja laskuperustemuutokset}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto) pl. laskuperustemuutokset}} \times 100$
Operatiivinen toimintakulusuhde, %	$\frac{\text{Liikekulut ja korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto) pl. laskuperustemuutokset}} \times 100$
ERILLISLASKENTAAN PERUSTUVAT TUNNUSLUVUT	
Vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Omat varat yhteensä}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Tier 1 –vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Ensisijainen pääoma (Tier 1)}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Ydinpääoma (CET 1)}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Solvenssisuhde, %	$\frac{\text{Omat varat}}{\text{Vakavaraisuuspääomavaatimus (SCR)}} \times 100$
Vähimmäisomavaraisuusaste (leverage ratio), %	$\frac{\text{Ensisijainen pääoma (T1)}}{\text{Vastuiden määrä}} \times 100$
Maksuvalmiusvaatimus (LCR), %	$\frac{\text{Likvidit varat}}{\text{Likviditeetin ulosvirtaukset - likviditeetin sisäänvirtaukset stressitilanteessa}} \times 100$
Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuussuhde	$\frac{\text{Ryhmittymän omat varat yhteensä}}{\text{Ryhmittymän omien varojen vähimmäismäärä yhteensä}} \times 100$
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, %	$\frac{\text{Tulos + asiakasbonukset verojen jälkeen (12 kk liukuva)}}{\text{Keskimääräinen taloudellinen pääomavaade}} \times 100$

VAHINKOVAKUUTUKSEN OPERATIIVINEN TULOS

Milj. €	1–9/ 2016	1–9/ 2015	Muutos %	1–12/ 2015
Vakuutusmaksutuotot	1 061	1 037	2,2	1 396
Korvauskulut	-731	-715	2,2	-972
Liikekulut	-187	-181	3,2	-247
Aineettomien poisto-oikaisu	-16	-16	-0,3	-21
Vakuutustekninen kate	127	126	1,4	156
Sijoitustuotot ja -kulut	87	110	-21,3	125
Muut tuotot ja kulut	-14	-18	-18,7	-22
Tulos ennen veroja	200	218	-8,5	259
Käyvän arvon rahaston muutos, brutto	83	-108		-87
Tulos ennen veroja käyvin arvoin	282	110		171

Vahinkovakuutuksen tunnuslukujen laskennassa käytetään vahinkovakuutusyhtiöiden toimintokohtaisia kuluja, joita ei esitetä samalla periaatteella konsernin tuloslaskelmassa.

Liite 3 Korkokate

Milj. €	7-9/ 2016	7-9/ 2015	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Korkotuotot				
Saamiset luottolaitoksilta	1	-2	4	-3
Saamiset asiakkailta				
Lainat	295	310	891	938
Rahoitusleasingsaamiset	4	4	11	12
Arvoltaan alentuneet lainat ja muut sitoumukset	1	1	2	2
Saamistodistukset				
Kaupankäynti	2	3	7	9
Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjatut		0		0
Myytavissä olevat	31	37	96	114
Eräpäivään asti pidettävät	1	1	2	3
Lainat ja saamiset	0	0	1	3
Johdannaissopimukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidetyt	223	277	722	864
Käyvän arvon suojaus	-33	-28	-97	-90
Rahavirran suojaus	10	8	28	25
Rahavirran suojauksen tehoton osuus	-1	0	1	-1
Muut	2	1	5	1
Yhteensä	536	612	1 674	1 877
Korkokulut				
Velat luottolaitoksille	8	1	21	3
Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjatut rahoitusvelat	0	0	0	0
Velat asiakkaille	22	38	75	117
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	71	84	215	267
Velat, joilla on huonompi etuoikeus				
Pääomalainat	1	2	3	5
Muut	11	11	34	30
Johdannaissopimukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät	189	251	633	795
Käyvän arvon suojaus	-37	-31	-108	-110
Muut				
Muut	2	0	5	4
Yhteensä	268	356	877	1 110
Korkokate ilman suojauslaskennan arvostuseriä	268	255	797	767
Suojaavat johdannaiset	-10	-31	-35	-61
Suojauskohteiden arvonmuutokset	12	31	37	61
Korkokate	271	256	799	767

Liite 4 Vakuutuskate

Milj. €	7-9/ 2016	7-9/ 2015	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Vahinkovakuutusmaksutuotot, netto				
Vakuutusmaksutulo	256	252	1 171	1 160
Jälleenvakuuttajien osuus	1	0	-5	-9
Vakuutusmaksuvastuun muutos	112	112	-108	-122
Jälleenvakuuttajien osuus	-7	-8	4	10
Yhteensä	362	357	1 062	1 039
Vahinkovakuutuskorvaukset, netto				
Maksetut korvaukset	197	198	642	597
Jälleenvakuuttajien osuus	-12	-12	-26	-24
Korvausvastuun muutos	27	31	26	70
Jälleenvakuuttajien osuus	8	3	18	8
Yhteensä	220	220	660	652
Vahinkovakuutuksen muut erät	0	-1	-3	-3
Henkivakuutuksen riskiliike	7	4	20	16
Vakuutuskate yhteensä	149	140	418	399

Lilte 5 **Nettopalkkiotuotot**

Milj. €	7-9/ 2016	7-9/ 2015	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Palkkiotuotot				
Luotonanto	49	48	154	152
Talletukset	1	1	4	4
Maksuliike	66	65	195	188
Arvopapereiden välitys	4	5	11	17
Arvopapereiden liikkeeseen lasku	0	5	5	11
Rahastot	31	27	100	93
Omaisuudenhoito ja lainopilliset tehtävät	17	17	56	60
Takaukset	5	5	16	16
Asunnonvälitys	17	17	51	52
Vakuutusten välitys	10	11	46	52
Henkivakuutuksen kuormitustulo	15	19	66	62
Sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautus	16	17	46	47
Muut	6	7	15	18
Yhteensä	237	244	765	772
Palkkiokulut				
Maksuliike	17	17	52	47
Arvopapereiden välitys	-2	0	7	4
Arvopapereiden liikkeeseen lasku	1	1	2	3
Omaisuudenhoito ja lainopilliset tehtävät	3	5	11	14
Vakuutustoiminta	10	9	30	27
Muut	7	8	24	25
Yhteensä	36	39	127	120
Nettopalkkiotuotot yhteensä	200	205	637	652

Liite 6 Sijoitustoiminnan nettotuotot

Milj. €	7-9/ 2016	7-9/ 2015	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Myytävissä olevien varojen nettotuotot				
Saamistodistukset	31	29	144	111
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	17	31	62	199
Osingot	8	5	33	36
Arvon alentumiset ja niiden palautukset	-4	-4	-29	-10
Yhteensä	52	61	210	336
Käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavien nettotuotot				
Vakuutustoiminta				
Saamistodistukset	18	-1	64	-1
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	4		7	
Johdannaiset	37	43	211	-25
Pankkitoiminta ja Muu toiminta				
Arvopaperikauppa	33	19	50	69
Valuuttatoiminta	5	2	28	15
Sijoituskiinteistöt	2	8	18	13
Muut	1	0	2	1
Yhteensä	99	73	381	72
Jaksotettuun hankintamenoön kirjattavien nettotuotot				
Lainat ja muut saamiset	3	2	5	5
Arvon alentumiset ja niiden palautukset	0	0	0	0
Yhteensä	3	2	5	5
Henkivakuutuserät				
Korkohyvitykset asiakkaiden vakuutussäästöille	-23	-24	-71	-73
Vakuutusteknisten varausten muutos	-5	-27	-53	67
Muut vakuutustekniset erät	-17	5	-163	-10
Yhteensä	-45	-47	-287	-16
Vahinkovakuutuserät				
Diskonttauksen purkautuminen	-9	-9	-27	-29
Yhteensä	-9	-9	-27	-29
Sijoitustoiminnan nettotuotot yhteensä	99	79	282	368

Liite 7 Saamisten arvonalentumiset

Milj. €	7-9/ 2016	7-9/ 2015	1-9/ 2016	1-9/ 2015
Luotto- tai takaustappioina poistetut saamiset	10	7	69	43
Palautukset poistetuista saamisista	-3	-4	-11	-11
Saamiskohtaisten arvonalentumisten lisäys	19	18	54	65
Saamiskohtaisten arvonalentumisten vähennys	-14	-8	-82	-44
Ryhmäkohtaiset arvonalentumiset	0	-3	6	-6
Saamisten arvonalentumiset yhteensä	12	10	36	47

Liite 8 Rahoitusvarojen ja -velkojen luokittelu

Varat, milj. €	Lainat ja saamiset	Erä-päivään asti pidettävät	Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat*	Myytavissä olevat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Käteiset varat	8 736					8 736
Saamiset luottolaitoksilta	351					351
Johdannaissopimukset			5 680		671	6 351
Saamiset asiakkailta	77 846					77 846
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			8 795			8 795
Saamistodistukset		92	4 228	18 682		23 002
Oman pääoman ehtoiset instrumentit			623	2 364		2 987
Muut rahoitusvarat	2 688					2 688
Rahoitusvarat	89 621	92	19 326	21 046	671	130 756
Muut kuin rahoitusinstrumentit						3 507
Yhteensä 30.9.2016	89 621	92	19 326	21 046	671	134 264

Varat, milj. €	Lainat ja saamiset	Erä-päivään asti pidettävät	Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat*	Myytavissä olevat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Käteiset varat	8 619					8 619
Saamiset luottolaitoksilta	425					425
Johdannaissopimukset			5 226		536	5 763
Saamiset asiakkailta	75 192					75 192
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			8 640			8 640
Saamistodistukset		108	858	17 372		18 338
Oman pääoman ehtoiset instrumentit			70	2 387		2 457
Muut rahoitusvarat	2 428					2 428
Rahoitusvarat	86 664	108	14 794	19 760	536	121 862
Muut kuin rahoitusinstrumentit						3 283
Yhteensä 31.12.2015	86 664	108	14 794	19 760	536	125 145

* Taseen erä sijoitusomaisuus sisältää vahinko- ja henkivakuutuksen käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat saamistodistukset ja oman pääoman ehtoiset instrumentit.

Velat, milj. €	Käypään arvoon tulosvaikuttelusesti kirjattavat	Muut velat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Velat luottolaitoksille		3 510		3 510
Johdannaissopimukset	5 088		323	5 411
Velat asiakkaille		59 636		59 636
Vakuutusvelka		11 070		11 070
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	8 823			8 823
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat		29 072		29 072
Velat, joilla huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 460		1 460
Muut rahoitusvelat		3 435		3 435
Rahoitusvelat	13 911	108 182	323	122 417
Muut kuin rahoitusvelat				1 774
Yhteensä 30.9.2016	13 911	108 182	323	124 191

Velat, milj. €	Käypään arvoon tulosvaikuttelusesti kirjattavat	Muut velat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Velat luottolaitoksille		1 673		1 673
Johdannaissopimukset	5 017		352	5 369
Velat asiakkaille		58 220		58 220
Vakuutusvelka		7 705		7 705
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	8 666			8 666
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat		27 706		27 706
Velat, joilla huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 590		1 590
Muut rahoitusvelat		3 248		3 248
Rahoitusvelat	13 683	100 141	352	114 176
Muut kuin rahoitusvelat				1 645
Yhteensä 31.12.2015	13 683	100 141	352	115 822

Yleiseen liikkeeseen laskettuihin velkakirjoihin sisältyvät joukkovelkakirjalainat on arvostettu kirjanpidossa jaksotettuun hankintamenoon. Näille velkakirjoille markkinoilta saatavilla olevan informaation ja vakiintuneiden arvostusmenetelmien avulla arvioitu käypä arvo syyskuun lopussa oli 760 miljoonaa euroa (441) kirjanpitoarvoa suurempi. Huonommalla etuoikeudella olevat velat on arvostettu jaksotettuun hankintamenoon. Näiden käyvät arvot ovat jaksotettua hankintamenoa suuremmat, mutta luotettavien käypien arvojen määrittämiseen liittyy epävarmuutta.

Liite 9 Toistuvasti käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien ryhmittely arvostusmenetelmän mukaisesti

Varojen käyvät arvot 30.9.2016, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	489	107	27	623
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	2 221	1 940	67	4 228
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 343	2 452		8 795
Johdannaissopimukset	6	6 174	172	6 351
Myytävisissä olevat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	855	603	906	2 364
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	14 219	4 127	336	18 682
Yhteensä	24 133	15 402	1 508	41 043

Varojen käyvät arvot 31.12.2015, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit		70		70
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	616	221	21	858
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 425	2 215		8 640
Johdannaissopimukset	2	5 584	176	5 763
Myytävisissä olevat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	1 683	-9	712	2 387
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	12 037	5 042	293	17 372
Yhteensä	20 763	13 124	1 203	35 090

Velkojen käyvät arvot 30.9.2016, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 364	2 460		8 823
Muut		0		0
Johdannaissopimukset	11	5 277	123	5 411
Yhteensä	6 375	7 737	123	14 235

Velkojen käyvät arvot 31.12.2015, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 444	2 222		8 666
Muut		0		0
Johdannaissopimukset	35	5 199	135	5 369
Yhteensä	6 480	7 421	135	14 035

Taso 1: Noteeratut markkinahinnat

Hierarkiatasoon 1 ryhmitellyt erät koostuvat pörssiin listatuista osakkeista, noteeratuista yritysten, valtioiden ja rahoituslaitosten velkapapereista sekä pörssijohdannaisista. Kyseisten instrumenttien käypä arvo määräytyy toimivilta markkinoilta saatavien noteerausten perusteella.

Taso 2: Arvostusmenetelmät havainnoitavissa olevia syöttötietoja käyttäen

Arvostusmenetelmät, jotka perustuvat luotettaviin laskentaparametreihin. Hierarkiatasoon 2 luokiteltujen instrumenttien käyvällä arvolla tarkoitetaan arvoa, joka on johdettavissa rahoitusvälineen osien tai vastaavien rahoitusvälineiden markkina-arvosta, tai arvoa, joka on laskettavissa rahoitusmarkkinoilla yleisesti hyväksytyillä arvostusmalleilla ja -menetelmillä, jos markkina-arvo on niiden avulla luotettavasti arvioitavissa. Tähän hierarkiatasoon on luokiteltu suurin osa OP Yrityspankki -konsernin OTC-johdannaisista sekä yritysten, valtioiden ja rahoituslaitosten noteeratut velkapaperit, joita ei ole luokiteltu tasolle 1.

Taso 3: Arvostusmenetelmät ei havainnoitavissa olevia syöttötietoja käyttäen

Arvostusmenetelmät, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta. Hierarkiatasoon 3 luokitellut instrumentit arvostetaan hinnoittelumalleilla, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta. Lisäksi tasolle 3 luokitellaan velkapapereita, joille noteerauksia on markkinoilla arvostuspäivänä vain vähän tai ei ollenkaan. Kyseiseen tasoryhmään sisällytetään kompleksisemmat OTC-johdannaiset sekä sellaiset pitkän maturiteetin johdannaiset, joiden arvostuksessa käytettyä markkinadataa on jouduttu ekstrapoloimaan, tietyt private equity-sijoitukset, epälikvidit lainat, strukturoidut lainat ml. arvopaperistettuja lainat ja strukturoidut velkakirjat sekä hedge-rahastot. Tason 3 käypä arvo perustuu kolmannelta osapuolelta saatavaan hintatietoon.

Siirrot käyvän arvon arvostuksen tasojen välillä

Siirrot eri hierarkiatasojen välillä katsotaan tapahtuneen siirron aiheuttaman tapahtuman tai olosuhteiden muutoksen toteutumispäivänä.

Arvostusmenetelmät, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta (Taso 3)

	Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjattavat	Johdannais-sopimukset	Myytävisissä olevat	Varat yhteensä
Erittely rahoitusvaroista ja rahoitusveloista				
Rahoitusvarat, milj. €				
Avaava tase 1.1.2016	43	176	979	1 199
Tuloslaskelman nettotuotot	-4	-5	-43	-52
Laajan tuloslaskelman nettotuotot			5	5
Hankinnat	56		366	422
Myyntit	0		-102	-102
Liikkeeseen laskut				0
Lyhennykset	0			0
Siirrot tasoon 3			109	109
Siirrot tasosta 3			-72	-72
Päättävä tase 30.9.2016	94	172	1 242	1 508

	Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjattavat	Johdannais-sopimukset	Velat yhteensä
Rahoitusvelat, milj. €			
Avaava tase 1.1.2016		135	135
Tuloslaskelman nettotuotot		-12	-12
Päättävä tase 30.9.2016		123	123

	Korkokate	Sijoitus-toiminnan nettotuotot	Käyvän arvon rahaston muutos	Laaja tuloslaskelma/	Nettotuotot kauden lopussa hallussa olevista varoista ja veloista
Erittely nettotuotoista tuloslaskelmaerittäin 30.9.2016					
Milj. €					
Realisoituneet nettotuotot	-4				-4
Realisoitumattomat nettotuotot	-5	-43	5		-43
Nettotuotot kaudelta	-9	-43	5		-48

Hierarkiatason 3 johdannaiset ovat asiakkaiden tarpeisiin strukturoituja johdannaisia, joiden markkinariski on katettu vastaavalla johdannaissopimuksella. Tulosvaikutusta avoimesta markkinariskistä ei synny. Tason 3 johdannaiset liittyvät OP Yrityspankin liikkeeseen laskemiin strukturoituihin joukkovelkakirjalainoihin, joiden tuotto määräytyy kytketyn johdannaisten arvonkehityksen perusteella. Näiden kytkettyjen johdannaisten arvonmuutosta ei ole esitetty yllä olevassa taulukossa. Lisäksi tasolle 3 on luokiteltu pitkän maturiteetin johdannaisia, joiden arvostuksessa käytettyä markkinadataa on jouduttu ekstrapoloimaan.

Arvostustekijöiden muutokset

Arvostusmenetelmissä ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia vuoden 2016 aikana.

Liite 10 Johdannaissohmukset

	Nimellisarvot/jäljellä oleva juoksu aika			Yhteensä	Käyvät arvot*	
	Alle 1 v	1–5v	>5v		Varat	Velat
30.9.2016, milj. €						
Korkojohdannaiset, josta	44 786	69 709	59 471	173 966	5 816	5 077
Keskusvastapuoliselitettävät	6 506	31 837	28 794	67 137	1 610	1 893
Valuuttajohdannaiset	28 730	11 390	3 620	43 740	1 328	1 442
Osake- ja indeksi-sidonnaiset johdannaiset	71	6		77	4	0
Luottojohdannaiset	28	291	38	356	8	8
Muut johdannaiset	349	523	2	874	64	28
Johdannaiset yhteensä	73 964	81 920	63 130	219 014	7 221	6 555

	Nimellisarvot/jäljellä oleva juoksu aika			Yhteensä	Käyvät arvot*	
	Alle 1 v	1–5v	>5v		Varat	Velat
31.12.2015, milj. €						
Korkojohdannaiset, josta	38 498	83 365	58 255	180 119	4 408	3 977
Keskusvastapuoliselitettävät	7 712	26 807	24 664	59 183	890	863
Valuuttajohdannaiset	30 956	9 766	6 706	47 428	1 528	1 479
Osake- ja indeksi-sidonnaiset johdannaiset	282	6		288	15	
Luottojohdannaiset	15	126	82	223	10	13
Muut johdannaiset	185	722	14	921	83	61
Johdannaiset yhteensä	69 936	93 985	65 057	228 979	6 043	5 530

* Käyvät arvot sisältävät kertyneet korot, jotka esitetään muissa varoissa tai varauksissa ja muissa veloissa. Lisäksi keskusvastapuoliselitetyksessä olevien johdannaisten käyvät arvot on netotettu taseessa.

Liite 11 Rahoitusvarat ja -velat, jotka vähennetty toisistaan tai joita koskee toimeenpantavissa oleva yleinen nettoutusjärjestely

Rahoitusvarat

30.9.2016, milj. €	Rahoitus- varojen bruttomäärä	Rahoitusvelkojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusvarolista*	Rahoitusvarojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdannais- yleis- sopimukset***	Saadut vakuudet		
Johdannaiset	7 946	-1 595	6 351	-3 410	-828	2 113	

31.12.2015, milj. €	Rahoitus- varojen bruttomäärä	Rahoitusvelkojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusvarolista*	Rahoitusvarojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdannais- yleis- sopimukset***	Saadut vakuudet		
Johdannaiset	6 633	-870	5 763	-3 412	-1 030	1 321	

Rahoitusvelat

30.9.2016, milj. €	Rahoitus- velkojen bruttomäärä	Rahoitusvarojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusveloilista*	Rahoitusvelkojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdannais- yleis- sopimukset***	Annetut vakuudet		
Johdannaiset	7 292	-1 881	5 411	-3 410	-1 246	756	

31.12.2015, milj. €	Rahoitus- velkojen bruttomäärä	Rahoitusvarojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusveloilista*	Rahoitusvelkojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdannais- yleis- sopimukset***	Annetut vakuudet		
Johdannaiset	6 209	-840	5 369	-3 412	-1 061	896	

* Ml. käteisvaroihin sisältyvä päivittäin selvitettyjen johdannaisten nettomäärä yhteensä -279 (22) miljoonaa euroa.

** Käyvät arvot ilman kertyneitä korkoja.

*** Käytäntönä on solmia johdannaisyleissopimukset kaikkien johdannaistapuolien kanssa.

OTC-johdannaisten keskusvastapuoliselvitys

Helmikuussa 2013 siirryttiin EMIR-asetuksen (Regulation (EU) No 648/2012) mukaiseen keskusvastapuoliselvitykseen. Finanssivastapuolten kanssa solmitut standardiehtoiset OTC-johdannaiskaupat selvitetään London Clearing House:n kanssa. Toimintamallissa johdannaisten vastapuoleksi muuttuu päivittäisen selvitysprosessin päätteeksi keskusvastapuoli, jonka kanssa netotetaan johdannaisten päiväkohtaiset maksut. Lisäksi päivittäin joko maksetaan tai saadaan vakuus, joka vastaa avointen sopimusten käypien arvojen muutosta (variation margin). Keskusvastapuoliselvityksessä olevat korkojohdannaiset esitetään nettona taseessa.

Muut kahdenvälisesti selvittävät OTC-johdannaiset

Konsernin ja muiden asiakkaiden välisiin johdannaiskauppoihin sekä sellaisiin johdannaiskauppoihin, joita asetuksen mukainen keskusvastapuoliselvitys ei koske, sovelletaan joko ISDA:n, konsernin omaa tai Finanssialan Keskusliiton johdannaisyleissopimusta. Näiden sopimusten perusteella johdannaisten maksuja voidaan netottaa transaktiokohtaisesti maksupäivittäin ja vastapuolen maksukyvyttömyys- ja konkurssitilanteissa. Sopimusehdoissa voidaan lisäksi vastapuolikohtaisesti sopia vakuuksista. Nämä johdannaiset esitetään taseessa bruttoperusteisesti.

Liite 12 Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sekä ongelmasaamiset

30.9.2016, milj. €	Ei arvonalennettu (brutto)	Arvonalennettu (brutto)	Yhteensä	Saamis-kohtaiset arvonalennettumiset	Saamisryhmäkohtaiset arvonalentumiset	Tase-arvo
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta						
Saamiset luottolaitoksilta	352		352		1	351
Saamiset asiakkailta, josta pankkitakaussaamiset	76 518	587	77 104	412	61	76 631
Rahoitusleasing	5	9	14	9	1	5
	1 215		1 215			1 215
Yhteensä	78 085	587	78 672	412	63	78 197
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sektoreittain						
Yritykset	26 694	421	27 115	324	33	26 758
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	1 062	0	1 062	0	2	1 060
Kotitaloudet	48 912	160	49 072	85	27	48 961
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	677	6	682	3	1	679
Julkisyhteisöt	740		740	0	0	740
Yhteensä	78 085	587	78 672	412	63	78 197

31.12.2015, milj. €	Ei arvonalennettu (brutto)	Arvonalennettu (brutto)	Yhteensä	Saamis-kohtaiset arvonalennettumiset	Saamisryhmäkohtaiset arvonalentumiset	Tase-arvo
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta						
Saamiset luottolaitoksilta	426		426		1	425
Saamiset asiakkailta, josta pankkitakaussaamiset	73 903	620	74 523	441	56	74 026
Rahoitusleasing	6	17	23	18	0	5
	1 166		1 166			1 166
Yhteensä	75 495	620	76 115	441	57	75 617
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sektoreittain						
Yritykset	25 491	471	25 961	358	32	25 571
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	1 124	0	1 124	0	2	1 122
Kotitaloudet	47 528	143	47 671	79	22	47 570
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	665	6	671	4	1	667
Julkisyhteisöt	688		688		0	688
Yhteensä	75 495	620	76 115	441	57	75 617

	Terveet ("performing") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Järjestä- mättömät ("non-per- forming") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta yhteensä (brutto)	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumiset	Saamiset luotto- laitoksilta ja asiakkailta (netto)
Ongelmasaamiset 30.9.2016, milj. €					
Yli 90 pv erääntyneet saamiset		599	599	208	391
Todennäköisesti maksamatta jäävät		464	464	154	310
Lainanhoitajoustopot	1 668	267	1 935	50	1 886
Yhteensä	1 668	1 330	2 999	412	2 586

	Terveet ("performing") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Järjestä- mättömät ("non-per- forming") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta yhteensä (brutto)	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumiset	Saamiset luotto- laitoksilta ja asiakkailta (netto)
Ongelmasaamiset 31.12.2015, milj. €					
Yli 90 pv erääntyneet saamiset		543	543	223	319
Todennäköisesti maksamatta jäävät		499	499	175	325
Lainanhoitajoustopot	1 310	191	1 501	43	1 458
Yhteensä	1 310	1 233	2 543	441	2 102

Tunnusluku, %	30.9.2016	31.12.2015
Saamiskohtaiset arvonalentumiset, % ongelmasaamisista	13,7 %	17,3 %

Yli 90 pv erääntyneenä saamisena raportoidaan jäljellä oleva pääoma sellaisesta saamisesta, jonka korko tai pääoma on ollut erääntyneenä ja maksamatta yli kolme kuukautta. Todennäköisesti maksamatta jäävinä sopimuksina raportoidaan heikoimpien luottoluokkien (henkilöasiakkailta F ja muilla 11–12) omaavat sopimukset. Lainanhoitajoustopotina raportoidaan saamiset, joiden ehtoja on neuvoteltu uudelleen asiakkaan heikentyneestä maksukyvyystä johtuen. Uudelleen neuvoteltujen saamisten lainaehdot on helpotettu asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuen esimerkiksi myöntämällä lyhennysvapaa, jonka kesto on 6–12 kk.

Liite 13 Vakuutustoiminnan velat

Milj. €	30.9.2016	31.12.2015
Korvausvastuu		
Eläemuotoinen korvausvastuu	1 418	1 386
Muu korvausvastuu	992	970
Korkotäydennys*	49	0
Yhteensä	2 459	2 357
Vakuutusmaksuvastuu	672	560
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista		
Sijoitussidonnaisten vakuutusten velka	7 599	7 194
Sijoitussopimukset	1 224	1 473
Yhteensä	8 823	8 666
Henkivakuutuksen vakuutusvelka	7 939	4 788
Yhteensä	19 893	16 371

* Vakuutusvelan suojien arvo.

Liite 14 Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat

Milj. €	30.9.2016	31.12.2015
Joukkovelkakirjalainat	11 471	12 164
Asuntovakuudelliset joukkovelkakirjalainat (covered bonds)	9 389	9 003
Sijoitus- ja yritystodistukset sekä ECP:t	8 211	6 539
Yhteensä	29 072	27 706

Liite 15 Käyvän arvon rahasto verojen jälkeen

	Myytävissä olevat rahoitusvarat			Yhteensä
	Saamis- todistukset	Oman pääoman ehtoiset Instrumentit	Rahavirran suojaus	
Milj. €				
Avaava tase 1.1.2016	31	142	69	242
Käyvän arvon muutokset	200	36	53	288
Tuloslaskelmaan siirretyt myyntivoitot	-16	-59		-75
Tuloslaskelmaan siirretyt arvonalennukset		28		28
Siirrot korkokatteeseen			-29	-29
Laskennalliset verot	-37	-1	-5	-42
Päätävä tase 30.9.2016	178	146	88	411

	Myytävissä olevat rahoitusvarat			Yhteensä
	Saamis- todistukset	Oman pääoman ehtoiset Instrumentit	Rahavirran suojaus	
Milj. €				
Avaava tase 1.1.2015	139	206	80	425
Käyvän arvon muutokset	-118	37	11	-69
Tuloslaskelmaan siirretyt myyntivoitot	-29	-132		-160
Tuloslaskelmaan siirretyt arvonalennukset		10		10
Siirrot korkokatteeseen			-24	-24
Laskennalliset verot	29	17	3	49
Päätävä tase 30.9.2015	22	138	70	230

Käyvän arvon rahasto ennen veroja oli 514 miljoonaa euroa (287) ja siihen liittyvä laskennallinen verovelka oli 102 miljoonaa euroa (57). Katsauskauden lopussa käyvän arvon rahastossa oli oman pääoman ehtoisten instrumenttien positiivisia arvonmuutoksia yhteensä 244 miljoonaa euroa (246) ja negatiivisia arvonmuutoksia yhteensä 29 miljoonaa euroa (25).

Negatiivinen käyvän arvon rahasto purkautuu omaisuuden arvonnousujen, myyntitappioiden ja tulosvaikutteisten arvonalentumiskirjausten kautta.

Liite 16 Annetut vakuudet

Milj. €	30.9.2016	31.12.2015
Omien velkojen ja sitoumusten puolesta annetut		
Kiinnitykset	1	1
Pantit	1	5
Luotot (covered bondien vakuutena)	10 048	10 053
Muut	2 230	671
Muut annetut vakuudet		
Pantit*	3 281	3 969
Annetut vakuudet yhteensä	15 561	14 699
Vakuudelliset muut velat	450	507
Asuntovakuudelliset joukkovelkakirjalainat (covered bonds)	9 389	9 003
Vakuudelliset velat yhteensä	9 839	9 510

* josta 2 000 miljoonaa euroa päivän sisäisen limiitin vakuuksia.

Liite 17 Taseen ulkopuoliset sitoumukset

Milj. €	30.9.2016	31.12.2015
Takaukset	809	764
Takuuvastuut	1 818	1 848
Pantit		1
Luottolupaukset	11 707	10 043
Lyhytaikaisiin kauppatapautumiin liittyvät sitoumukset	252	194
Muut*	693	587
Yhteensä	15 278	13 437

* Josta vahinkovakuutustoiminnan sitoumukset pääomarahastoihin 144 miljoonaa euroa (121).

Lilite 18 Luottolaitosvakavaraisuus

Luottolaitosvakavaraisuus on esitetty OP Yhteenliittymästä EU:n vakavaraisuusasetuksen (EU 575/2013) (CRR) mukaisesti.

	30.9.2016	31.12.2015
Omat varat, milj. €		
OP Ryhmän oma pääoma	10 073	9 324
Poistetaan vakuutusyhtiöiden vaikutus omasta pääomasta	-445	-200
Käyvän arvon rahasto, rahavirran suojaus	-88	-69
Lisäosuuspääomat, joihin sovelletaan siirtymäsäännöstä, ja omiin pääomiin kuulumattomat osuuspääomat	79	143
Ydinpääoma (CET1) ennen vähennyksiä	9 618	9 197
Aineettomat hyödykkeet	-576	-518
Eläkevastuun ylikate ja arvostusoikaisut	-56	-131
Ennakoitu voitonjako	-62	-66
Arvonalentumiset - odotetut tappiot alijäämä	-308	-306
Ydinpääoma (CET1)	8 617	8 176
Pääomalainat, joihin sovelletaan siirtymäsäännöstä	34	141
Ensisijainen IIsäpääoma (AT1)	34	141
Ensisijainen pääoma (T1)	8 651	8 316
Debentuurilainat	1 248	1 253
Toissijainen pääoma (T2)	1 248	1 253
Omat varat yhteensä	9 898	9 569

Ydinpääomasta (CET1) on vähennetty varovaisen arvostamisen oikaisu 37 (69) miljoonaa euroa.

Lisäosuuspääomiin ja pääomalainoihin on sovellettu vanhoja pääomainstrumentteja koskevia siirtymäsäännöksiä. Kesäkuussa lunastettiin takaisin JPY10 miljardin pääomalaina, josta omiin varoihin oli vertailukaudella luettu 52 miljoonaa euroa. Pääomalainoista on vähennetty valvojan ostoluvan mukaisesti 50 miljoonaa euroa.

	30.9.2016	31.12.2015
Kokonaisriski, milj. €		
Luotto- ja vastapuoliriski	38 468	36 445
Standardimenetelmä (SA)	3 238	3 026
Valtio- ja keskuspankkivastuut	39	27
Luottolaitosvastuut	40	29
Yritysvastuut	1 851	1 838
Vähittäisvastuut	1 003	910
Oman pääoman ehtoiset sijoitukset *	7	72
Muut **	298	151
Sisäisten luottoluokituksen menetelmä (IRB)	35 230	33 418
Luottolaitosvastuut	1 162	1 149
Yritysvastuut	20 863	19 587
Vähittäisvastuut	4 225	3 976
Oman pääoman ehtoiset sijoitukset *	7 705	7 412
Muut	1 276	1 294
Markkina- ja selvitysrisi, standardimenetelmä	1 384	1 464
Operatiivinen riski, standardimenetelmä	3 669	3 521
Muut riskit***	296	394
Yhteensä	43 816	41 824

* Oman pääoman ehtoisten sijoitusten riskipaino sisältää 6,5 miljardia euroa OP Ryhmän sisäisistä vakuutusyhtiösijoituksista.

** Muiden vastuiden riskipainosta 229 miljoonaa euroa on laskennallisia verosaamisia, jotka käsitellään 250 prosentin riskipainolla ydinpääomista vähentämisen sijaan.

*** Vastuun arvonoikaus (CVA)

	30.9.2016	31.12.2015
Suhdeluvut, %		
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	19,7	19,5
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	19,7	19,9
Vakavaraisuussuhde	22,6	22,9
Suhdeluvut ilman siirtymäsäännöksiä, %	30.9.2016	31.12.2015
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	19,5	19,2
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	19,5	19,2
Vakavaraisuussuhde	22,3	22,2
Pääomavaatimus, milj. €	30.9.2016	31.12.2015
Omat varat	9 898	9 569
Pääomavaatimus	5 483	4 394
Puskuri pääomavaatimukseen	4 415	5 175

Pääomavaatimus 12,5 % muodostuu minimivaateesta 8 %, kiinteästä lisäpääomavaatimuksesta 2,5 %, O-SII-pääomavaatimuksesta 2,0 % ja ulkomaisten vastuiden maakohtaisista muuttuvista lisäpääomavaatimuksista. O-SII-pääomavaatimus tuli voimaan 1.1.2016 alkaen.

	30.9.2016	31.12.2015
Velkaantuneisuus		
Milj. €		
Ensisijainen pääoma (T1)	8 651	8 316
Vastuut yhteensä	120 263	114 780
Vähimmäisomavaraisuusaste, %	7,2	7,2

Velkaantuneisuutta kuvaava mittari eli vähimmäisomavaraisuusaste (Leverage Ratio) esitetään uusien säännösluonnosten mukaisesti. Säännösluonnosten mukainen minimitaso on kolme prosenttia. Vähimmäisomavaraisuusaste on laskettu katsauskauden lopun luvuilla.

Liite 19 Vastuut rating-luokittain

Vähittäsvastuut rating-luokittain (AIRB)

Kalkki vähittässaamiset 30.9.2016

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski- määrin, %	Odotetut tapplot, milj. €
Henkilöasiakkaat yhteensä	49 280	86,2	0,8	15,0	3 748	6,9	150
A	30 351	85,8	0,0	13,5	455	1,5	1
B	11 015	87,4	0,1	15,6	511	4,6	2
C	4 037	88,7	0,5	19,5	608	15,1	4
D	2 131	83,6	2,3	20,1	735	34,5	10
E	1 356	77,3	20,9	19,9	1 059	78,1	55
F	390		100,0	24,9	380	97,4	78
Yrityksiäsiakkaat yhteensä	1 549	71,6	3,4	23,6	477	26,1	24
2,5-5,5	484	71,1	0,4	14,7	38	7,9	0
6,0-7,0	603	70,7	1,4	26,2	154	25,5	2
7,5-8,5	302	73,9	5,0	29,3	126	41,8	4
9,0-10,0	110	73,5	23,6	28,7	72	65,5	7
11,0-12,0	50		100,0	33,4	86	173,1	10
Yhteensä	50 829	85,1	0,9	15,3	4 225	7,5	174

Kalkki vähittässaamiset 31.12.2015

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski- määrin, %	Odotetut tapplot, milj. €
Henkilöasiakkaat yhteensä	47 420	85,6	0,8	14,7	3 519	6,8	136
A	30 327	85,2	0,0	13,2	446	1,5	1
B	9 697	86,7	0,1	15,6	449	4,6	2
C	3 685	89,4	0,5	18,9	540	14,7	3
D	2 033	84,0	2,3	19,9	697	34,3	9
E	1 346	78,1	21,1	19,9	1 053	78,3	55
F	333		100,0	25,0	334	100,4	65
Yrityksiäsiakkaat yhteensä	1 543	70,8	3,8	23,0	457	24,5	26
2,5-5,5	507	71,1	0,3	14,5	35	6,9	0
6,0-7,0	603	69,5	1,1	25,9	141	23,3	2
7,5-8,5	249	72,7	4,9	28,7	102	40,9	4
9,0-10,0	130	72,8	28,2	27,4	87	66,8	10
11,0-12,0	54		100,0	32,9	92	172,2	11
Yhteensä	48 963	84,4	0,9	14,9	3 976	7,3	162

Keskimääräisessä PD:ssä ja riskipainossa ei ole huomioitu maksukyvyttömiä eli luottoluokkia 11,0 ja 12,0 sekä F.

Yhteensä -rivien riskipaino keskimäärin -lukujen laskentaa on täsmennetty ja vertailutiedot on korjattu vastaavasti.

Yritysvastuut luottoluokittain (FIRB)

30.9.2016

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipalno- tetut erät, milj. €	Riskipalno, keski- määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
1,0-2,0	897	93,0	0,0	44,7	131	14,6	0
2,5-5,5	17 414	74,6	0,2	44,5	7 211	41,4	17
6,0-7,0	7 238	72,6	1,3	44,2	6 364	87,9	42
7,5-8,5	4 638	70,4	4,5	44,3	5 808	125,2	93
9,0-10,0	725	55,9	21,2	44,1	1 348	186,0	68
11,0-12,0	693	55,0	100,0	45,1			313
Yhteensä	31 605	73,8	1,6	44,4	20 863	67,5	533

31.12.2015

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipalno- tetut erät, milj. €	Riskipalno, keski- määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
1,0-2,0	1 042	91,6	0,0	44,7	152	14,6	0
2,5-5,5	16 922	70,8	0,2	44,5	7 035	41,6	17
6,0-7,0	6 269	71,3	1,3	44,3	5 491	87,6	35
7,5-8,5	4 299	70,3	4,5	44,4	5 369	124,9	86
9,0-10,0	819	58,9	22,8	44,0	1 541	188,0	82
11,0-12,0	745	58,5	100,0	45,2			337
Yhteensä	30 096	71,1	1,7	44,5	19 587	66,7	557

Keskimääräisessä PD:ssä ja riskipainossa ei ole huomioitu maksukyvyttömiä eli luottoluokkia 11,0 ja 12,0.

Yhteensä -rivien riskipaino keskimäärin -lukujen laskentaa on täsmennetty ja vertailutiedot on korjattu vastaavasti.

Liite 20 Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus

Milj. €

	30.9.2016		31.12.2015	
	Henki- vakuutus- toiminta	Vahinko- vakuutus- toiminta	Henki- vakuutus- toiminta	Vahinko- vakuutus- toiminta
Hyväksyttävä oma varallisuus	1 429	1 187	1 419	1 177
Vakavaraisuuspääomavaatimus (SCR)				
Markkinariski	725	471	665	472
Vakuutusriski	507	306	432	300
Vastapuoliriski	27	27	27	27
Operatiivinen riski	26	43	20	45
Hajautushyödyt ja vaimennusvaikutus	-482	-146	-452	-129
Yhteensä	804	702	692	714
Puskuri SCR:ään	625	485	727	463
SCR-suhde, %	178	169	205	165

Solvenssi II luvussa on huomioitu siirtymäsäännökset. Vahinkovakuutustoiminnan luvut sisältävät myös OVY Vakuutuksen luvut.

Liite 21 OP Ryhmän rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus

Milj. €	30.9.2016	31.12.2015
OP Ryhmän omat pääomat	10 073	9 324
Muu osuuspääoma, pääomalainat, ikuiset lainat ja debentuurilainat	1 360	1 547
Muut omiin varoihin sisältyvät toimialakohtaiset erät	-142	-70
Liikearvo ja aineettomat hyödykkeet	-1 404	-1 356
Vakuutusliiketoiminnan arvostuserot	600	728
Suunniteltu voitonjako	-62	-66
Omista varoista vähennettävät IFRS-erät*	-21	-57
Arvon alentumiset - odotetut tappiot alijäämä	-282	-280
Ryhmittymän omat varat yhteensä	10 123	9 769
Luottolaitostoiminnan omien varojen vaade**	4 677	3 707
Vakuutusliiketoiminnan omien varojen vaade***	1 506	1 406
Ryhmittymän omien varojen vähimmäismäärä yhteensä	6 183	5 113
Ryhmittymän vakavaraisuus	3 940	4 656
Ryhmittymän vakavaraisuussuhde (omat varat/omien varojenvähimmäismäärä) (%)	164	191

* Eläkevastuun ylikate, Sijoituskiinteistöjen käypiin arvoihin arvostus, Käyvän arvon rahastosta rahavirran suojauksen osuus.

** Riskipainotetut sitoumukset x 12,5 %, vertailukaudella riskipainotetut sitoumukset x 10,5 %.

*** Solvenssi II:n mukainen arvio SCR:sta.

Vertailuvuosi on esitetty Solvenssi II:n mukaan. Luvuissa on huomiotu siirtymäsäännökset. OP Ryhmälle 7.1.2016 asetettu O-SII puskuri (2 prosenttia) laski vakavaraisuussuhdetta 22 prosenttiyksikköä.

Lite 22 Lähipiiritapahtumat

OP Ryhmän lähipiiri muodostuu OP Ryhmän tilinpäätökseen yhdistellyistä yhtiöistä, osakkuusyhtiöistä, hallintohenkilöistä ja näiden läheisistä perheenjäsenistä sekä muista lähipiiriin kuuluvista yhtiöistä. OP Ryhmän hallintohenkilöihin luetaan OP Ryhmän pääjohtaja (OP Osuuskunnan johtokunnan puheenjohtaja), OP Osuuskunnan toimitusjohtaja, johtokunnan jäsenet ja varajäsenet sekä hallintoneuvoston jäsenet. Hallintohenkilöiden lähipiiriin luetaan myös yhtiöt, joissa hallintohenkilöllä tai hallintohenkilön läheisellä perheenjäsenellä on huomattava vaikutusvalta. Muihin lähipiiriin kuuluviin yhteisöihin luetaan OP-Eläkekassa ja OP-Eläkesäätiö.

Lähipiirille myönnettyissä lainoissa noudatetaan normaaleja luottoehtoja. Lainat on sidottu yleisesti käytössä oleviin viitekorkoihin.

Lähipiiriliiketoimissa ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia 31.12.2015 jälkeen.

Taloudellinen informaatio 2017

Vuoden 2016 tilinpäätöstiedotteen ja vuoden 2017 osavuositarkastusten julkaisupäivät:

Tilinpäätöstiedote 1.1.–31.12.2016	2.2.2017
Osavuositarkastus 1.1.–31.3.2017	27.4.2017
Osavuositarkastus 1.1.–30.6.2017	2.8.2017
Osavuositarkastus 1.1.–30.9.2017	1.11.2017

Helsingissä 2.11.2016

OP Osuuskunta Johtokunta

Lisätiedot:

Pääjohtaja Reijo Karhinen, puh. 010 252 4500

Talousjohtaja Harri Luhtala, puh. 010 252 2433

Viestintäjohtaja Carina Geber-Teir, puh. 010 252 8394

op.fi ja pohjola.fi